

Rolnummers 5746 en 5756
Arrest nr. 80/2014 van 8 mei 2014

A R R E S T

In zake : de beroepen tot vernietiging van artikel III.20 van het decreet van de Vlaamse Gemeenschap van 19 juli 2013 betreffende het Onderwijs XXIII (invoeging van een artikel 110/30 over het huisonderwijs in het besluit van de Vlaamse Regering van 17 december 2010 houdende de codificatie betreffende het secundair onderwijs), en van de artikelen II.1, 1°, II.9, II.10, II.45, III.2, 1°, III.19, III.20 en III.81 van hetzelfde decreet, ingesteld respectievelijk door Petronella Nellissen en Adri De Brabandere, en door de vzw « Mojsdis Chaside Belze » en anderen.

Het Grondwettelijk Hof,

samengesteld uit de voorzitters A. Alen en J. Spreutels, de rechters E. De Groot, L. Lavrysen, J.-P. Snappe, J.-P. Moerman, E. Derycke, T. Merckx-Van Goey, P. Nihoul, F. Daoût, T. Giet en R. Leysen, bijgestaan door de griffier P.-Y. Dutilleux, onder voorzitterschap van voorzitter A. Alen,

wijst na beraad het volgende arrest :

*

* *

I. Onderwerp van de beroepen en rechtspleging

a. Bij verzoekschrift dat aan het Hof is toegezonden bij op 15 november 2013 ter post aangetekende brief en ter griffie is ingekomen op 18 november 2013, hebben Petronella Nellissen en Adri De Brabandere beroep tot vernietiging ingesteld van artikel III.20 van het decreet van de Vlaamse Gemeenschap van 19 juli 2013 betreffende het Onderwijs XXIII (invoeging van een artikel 110/30 over het huisonderwijs in het besluit van de Vlaamse Regering van 17 december 2010 houdende de codificatie betreffende het secundair onderwijs), bekendgemaakt in het *Belgisch Staatsblad* van 27 augustus 2013.

Bij hetzelfde verzoekschrift vorderen de verzoekende partijen eveneens de schorsing van dezelfde decreetsbepaling.

b. Bij verzoekschrift dat aan het Hof is toegezonden bij op 26 november 2013 ter post aangetekende brief en ter griffie is ingekomen op 27 november 2013, is beroep tot vernietiging ingesteld van de artikelen II.1, 1°, II.9, II.10, II.45, III.2, 1°, III.19, III.20 en III.81 van voormeld decreet van de Vlaamse Gemeenschap van 19 juli 2013 door de vzw « Mojsdis Chaside Belze », de vzw « Bais Rachel », de vzw « Bais Chinuch Secundair », de vzw « Jeshiwah Ketane D'Chasside Wiznitz », de vzw « School Wiznitz », de vzw « Jeschiwah-Etz-Chayim, Hoger Theologisch Instituut voor Joodse Wetenschappen », de vzw « Talmud Torah Antwerpen », de vzw « Satmar Cheider », Isaac Wajsman en Rachel Zelman, handelend uit eigen naam en in hun hoedanigheid van wettelijk vertegenwoordiger van hun kind Israel Wajsman, Samuel Stroli en Malka Gross, handelend uit eigen naam en in hun hoedanigheid van wettelijk vertegenwoordiger van hun kind Eli Stroli, Yehoshua Kohen en Rachel Galitzky, handelend uit eigen naam en in hun hoedanigheid van wettelijk vertegenwoordiger van hun kinderen Israel Kohen en Moshe Kohen, Yaacov David Meirovitz en Rachel Herczl, handelend uit eigen naam en in hun hoedanigheid van wettelijk vertegenwoordiger van hun kinderen Chaim Meirovitz en Aron Meirovitz, Isaac Friedman en Chaya Klein, handelend uit eigen naam en in hun hoedanigheid van wettelijk vertegenwoordiger van hun kinderen Miryom Friedman, Chave Friedman, Esther Friedman en Malkeh Friedman, Avraham Katina en Esther Stauber, handelend uit eigen naam en in hun hoedanigheid van wettelijk vertegenwoordiger van hun kind Frimet Katina, Yisroel Hollander en Chaja Steinbach, handelend uit eigen naam en in hun hoedanigheid van wettelijk vertegenwoordiger van hun kind Esther Hollander, Erwin Aftergut en Esther Sara Schachter, handelend uit eigen naam en in hun hoedanigheid van wettelijk vertegenwoordiger van hun kind Bracha Aftergut, Oscar Roth en Lea Roth Sheindel, handelend uit eigen naam en in hun hoedanigheid van wettelijk vertegenwoordiger van hun kind Chaim Roth, Abraham Weiss en Shoshana Wertheim, handelend uit eigen naam en in hun hoedanigheid van wettelijk vertegenwoordiger van hun kind Jakob Weiss, Mozes Klein en Yocheved Berlinger, handelend uit eigen naam en in hun hoedanigheid van wettelijk vertegenwoordiger van hun kind Jacov Klein, Naftali Geldzahler en Freda Veg, handelend uit eigen naam en in hun hoedanigheid van wettelijk vertegenwoordiger van hun kinderen Sruli Geldzahler en Moische Geldzahler, Victor Dresdner en Esther Berger, handelend uit eigen naam en in hun hoedanigheid van wettelijk vertegenwoordiger van hun kinderen Mozes Dresdner, Jozef Dresdner en Abraham Dresdner, Abraham Noe en Sylvia Herskovic, handelend uit eigen naam en in hun hoedanigheid van wettelijk vertegenwoordiger van hun kinderen Jakov Noe en Naftali Noe, Samuel Roth en Ester Luria, handelend uit eigen naam en in hun hoedanigheid van wettelijk vertegenwoordiger van hun kind Moishi Roth en Israel Sobel en

Shoshana Schaechter, handelend uit eigen naam en in hun hoedanigheid van wettelijk vertegenwoordiger van hun kind Jacov Sobel, bijgestaan en vertegenwoordigd door Mr. H. Buysens, Mr. T. Van de Calseyde, Mr. S. Sottiaux en Mr. J. Roets, advocaten bij de balie te Antwerpen.

Bij hetzelfde verzoekschrift vorderen de verzoekende partijen eveneens de schorsing van dezelfde decreetsbepalingen.

Die zaken, ingeschreven onder de nummers 5746 en 5756 van de rol van het Hof, werden samengevoegd.

Bij het arrest nr. 37/2014 van 27 februari 2014, bekendgemaakt in het *Belgisch Staatsblad* van 3 maart 2014, heeft het Hof artikel III.81, eerste lid, van het decreet van de Vlaamse Gemeenschap van 19 juli 2013 betreffende het Onderwijs XXIII, in zoverre het voorziet in de inwerkingtreding, op 1 september 2013, van artikel III.20 van dat decreet, waarbij in de Codex Secundair Onderwijs een artikel 110/30, § 1, wordt ingevoegd, geschorst.

Memories zijn ingediend door :

- Moshe Friedman en Lea Rosenzweig, tussenkomende partijen in de zaak nr. 5756;
- de Vlaamse Regering (in iedere zaak), bijgestaan en vertegenwoordigd door Mr. D. Vanheule, advocaat bij de balie te Gent.

De verzoekende partijen hebben memories van antwoord ingediend.

Memories van wederantwoord zijn ingediend door :

- Moshe Friedman en Lea Rosenzweig;
- de Vlaamse Regering (in iedere zaak).

Op de openbare terechtzitting van 23 april 2014 :

- zijn verschenen :
 - . Adri De Brabandere, verzoekende partij in de zaak nr. 5746, persoonlijk;
 - . Mr. H. Buysens, Mr. T. Van de Calseyde, Mr. S. Sottiaux en Mr. J. Roets, voor de verzoekende partijen in de zaak nr. 5756;
 - . Moshe Friedman, tussenkomende partij in de zaak nr. 5756, persoonlijk;
 - . Mr. M. Storme, advocaat bij de balie te Gent, *loco* Mr. D. Vanheule, voor de Vlaamse Regering;
- hebben de rechters-verslaggevers E. Derycke en P. Nihoul verslag uitgebracht;
- zijn de voornoemde partijen gehoord;

- zijn de zaken in beraad genomen.

De bepalingen van de bijzondere wet van 6 januari 1989 op het Grondwettelijk Hof met betrekking tot de rechtspleging en het gebruik van de talen werden toegepast.

II. *In rechte*

- A -

Ten aanzien van het belang van de verzoekende partijen

In de zaak nr. 5746

A.1.1. De verzoekende partijen verstrekken huisonderwijs aan hun beide kinderen. Hun jongste zoon, die op 9 november 2013 veertien jaar werd, wordt door de bestreden bepaling getroffen. De verzoekende partijen doen volgens hen in twee hoedanigheden van hun belang blijken : enerzijds, als ouders die voor hun kinderen een schooltype hebben gekozen en, anderzijds, als inrichters van huisonderwijs.

A.1.2. De Vlaamse Regering betwist het belang van de verzoekende partijen niet.

A.1.3. In zoverre de studieloopbaan van hun zoon door de bestreden bepalingen wordt geraakt, wijzen de verzoekende partijen erop dat zij eveneens als wettelijke vertegenwoordigers van hun zoon en namens hem optreden.

In de zaak nr. 5756

A.2.1. De verzoekende partijen zijn, enerzijds, acht vzw's die als maatschappelijk doel het verstrekken van onderwijs vanuit de joods-orthodoxe geloofsovertuiging hebben en, anderzijds, zestien ouders van een of meer Joodse kinderen die een van die scholen bezoeken. De ouders treden zowel op uit eigen naam, als uit naam van hun minderjarige, schoolgaande kinderen. In totaal zijn er ongeveer 1 260 gezinnen waarvan de kinderen een van de onderwijsinstellingen, ingericht door de verzoekende verenigingen, bezoeken.

De verzoekende partijen voeren aan dat zij persoonlijk, rechtstreeks en ongunstig door het bestreden decreet kunnen worden geraakt. Allereerst zouden de ouders worden gedwongen om, in geval van het niet of niet-tijdig behalen van een getuigschrift basisonderwijs of van een getuigschrift secundair onderwijs door hun leerplichtige kinderen die bij een onderwijsinstelling zijn ingeschreven, ingericht door de verzoekende verenigingen, hun kinderen in te schrijven in het erkende, gesubsidieerde of door de Vlaamse Gemeenschap gefinancierde onderwijs dat niet aan de vereisten van het door hen en hun kinderen beleden geloof en cultuur beantwoordt. Die partijen voelen zich aldus gekrenkt in hun recht om, overeenkomstig het grondwettelijk gewaarborgde recht op vrijheid van onderwijs en op vrijheid van godsdienst, hun kinderen in te schrijven in een school waarvan het levensbeschouwelijke, religieuze en pedagogische project aan de keuze beantwoordt die zij voor hun kinderen het beste achten. Op die wijze wordt ook aan de kinderen zelf de mogelijkheid ontzegd om op te groeien tot religieuze Joden conform de vereisten van hun joods-orthodoxe geloof. Wanneer de ouders geen gevolg aan de bestreden decreetsbepalingen zouden geven, zouden zij zich schuldig maken aan een overtreding van de wetsbepalingen inzake de leerplicht die strafrechtelijk wordt bestraft.

Ook de verzoekende verenigingen kunnen door het bestreden decreet persoonlijk, rechtstreeks en ongunstig worden geraakt, vermits zij geconfronteerd zouden kunnen worden met een leegloop van hun instellingen ten voordele van het erkende, gesubsidieerde of door de Vlaamse Gemeenschap gefinancierde onderwijs. Hierdoor zou het voor hen *de facto* onmogelijk worden om hun maatschappelijk doel nog langer te verwezenlijken, namelijk het verstrekken van onderwijs van joods-orthodoxe strekking volgens de eeuwenoude tradities.

A.2.2. De Vlaamse Regering is van oordeel dat het beroep dat namens een aantal van de voornoemde verenigingen is ingesteld, niet ontvankelijk is omdat het bevoegde bestuursorgaan niet rechtsgeldig is samengesteld of niet rechtsgeldig heeft vergaderd. Bovendien is het beroep van de verzoekende verenigingen niet ontvankelijk wegens ontstentenis van een rechtstreeks en actueel belang.

A.2.3. In tegenstelling tot wat de Vlaamse Regering beweert, zijn de verzoekende partijen van oordeel dat ook de verzoekende verenigingen rechtstreeks en ongunstig kunnen worden geraakt door alle bepalingen waarvan zij de vernietiging vorderen. Overigens volstaat het dat het belang van sommige verzoekende partijen vaststaat, wat te dezen het geval is, zodat is voldaan aan de voorwaarde om van een belang te doen blijken.

Ten aanzien van de tussenkommende partijen

A.3.1. Moshe Friedman en Lea Rosenzweig hebben bij aangetekende brief van 2 december 2013, een « verzoekschrift tot vrijwillige tussenkomst » in de zaak nr. 5756 ingediend. Bij aangetekende brief van 6 januari 2014, hebben zij een memorie ingediend, waarin zij het Hof verzoeken het beroep tot vernietiging te verwerpen.

A.3.2. Bij aangetekende brief van 7 januari 2014 vragen de verzoekende partijen in de zaak nr. 5756 het Hof om de voormelde memorie van 6 januari 2014 uit de debatten te weren en het verzoek tot tussenkomst niet ontvankelijk te verklaren, onder meer wegens ontstentenis van belang van de tussenkommende partijen.

In hun memorie van antwoord betogen de verzoekende partijen in de zaak nr. 5756 dat de tussenkommende partijen op geen enkele manier het bewijs leveren dat zij belang erbij zouden hebben om tussen te komen. De tussenkommende partijen kunnen niet rechtstreeks en ongunstig worden geraakt door de inwilliging of de verwerping van het beroep tot vernietiging.

Ten aanzien van de middelen

In de zaak nr. 5746

A.4. De verzoekende partijen verwijzen naar de parlementaire voorbereiding van het bestreden artikel III.20 en naar het kritische advies van de Vlaamse Onderwijsraad over het ontwerp van decreet. Weliswaar heeft het Hof zich reeds in zijn arrest nr. 107/2009 van 9 juli 2009 en in zijn arrest nr. 168/2009 van 29 oktober 2009 over het huisonderwijs in de Franse Gemeenschap uitgesproken, maar volgens de verzoekende partijen doet de bestreden regelgeving van de Vlaamse Gemeenschap specifieke problemen rijzen. Zij voeren drie middelen aan.

A.5.1. Het eerste middel is afgeleid uit de schending, door artikel III.20, van artikel 24, § 1, van de Grondwet, dat de vrijheid van onderwijs waarborgt. Een beperking van de vrijheid van onderwijs is enkel aanvaardbaar wanneer die noodzakelijk is om andere grondrechten te beschermen. Die afweging dient zorgvuldig te gebeuren. Het recht op onderwijs van de leerplichtigen maakt het niet mogelijk dat, zoals dat met de bestreden bepaling het geval is, de vrijheid van onderwijs al te zeer wordt beperkt. Volgens de verzoekende partijen houdt de bestreden bepaling om de volgende redenen een schending van artikel 24, § 1, van de Grondwet in.

Ouders die voor huisonderwijs opteren, zijn verplicht de leerplichtige in te schrijven bij de examencommissie van de Vlaamse Gemeenschap van het secundair onderwijs. Examens toetsen een welbepaalde leerstof. Hoewel het volgens de parlementaire voorbereiding niet de bedoeling is welke inhoud dan ook aan het huisonderwijs op te leggen, impliceert de verplichte deelname aan examens dat een bepaalde leerstof wordt opgelegd.

Voorts dient de leerplichtige leerling van huisonderwijs uiterlijk binnen het schooljaar waarin hij de leeftijd van vijftien jaar bereikt, via de examencommissie een getuigschrift of een diploma van secundair onderwijs te behalen. De vrijheid van onderwijs houdt de vrijheid in een eigen pedagogisch project te ontwikkelen en een specifiek leertraject te volgen. Door een leeftijd op te leggen waarop het getuigschrift of het diploma moet worden behaald, wordt de keuze voor dat leertraject aanzienlijk beperkt.

Ten slotte, wanneer de leerplichtige uiterlijk binnen het schooljaar waarin hij de leeftijd van vijftien jaar bereikt, via de examencommissie geen enkel getuigschrift of diploma van secundair onderwijs behaalt, kan hij niet langer huisonderwijs volgen. Een dergelijke sanctie is onevenredig zwaar.

A.5.2. De Vlaamse Regering verwijst naar het arrest nr. 107/2009, waarin het Hof met betrekking tot de verplichting voor de leerlingen uit het huisonderwijs in de Franse Gemeenschap om te slagen voor het examen van de examencommissie heeft geoordeeld dat de vrijheid van onderwijs niet is geschonden. De soortgelijke verplichting die door de bestreden bepalingen wordt ingevoerd, schendt evenmin de onderwijsvrijheid. Immers, in tegenstelling tot wat de verzoekende partijen beweren, heeft het examen bij de examencommissie van de Vlaamse Gemeenschap niet tot gevolg dat de verstrekkers van privéonderwijs zouden worden verplicht om de leerplannen te volgen die door de eindtermen zijn bepaald, en om een onderwijs aan te bieden dat identiek is aan dat in het erkende, gefinancierde of gesubsidieerde onderwijs. De decreetgever beoogt enkel om aan de leerplichtigen die huisonderwijs volgen, een kwalitatief onderwijs te waarborgen en aldus na te gaan of zij een voldoende niveau van onderricht genieten dat hen in staat stelt om maatschappelijk te functioneren, een verdere studie aan te vatten of beroepsactiviteiten uit te oefenen. De bestreden bepalingen verplichten niet ertoe een bepaald leertraject te volgen.

In tegenstelling tot wat de verzoekende partijen beweren, is de sanctie in geval van niet-slagen voor het examen niet onevenredig. Het is inherent aan het door de decreetgever uitgewerkte controlemechanisme dat de voortzetting van huisonderwijs wordt uitgesloten, wanneer blijkt dat de doelstellingen van kwalitatief onderwijs onvoldoende werden bereikt.

A.5.3. Dat in het huisonderwijs geen leerplannen dienen te worden voorgelegd, betekent volgens de verzoekende partijen niet dat de leerplichtigen van het huisonderwijs niet aan de eindtermen zouden zijn onderworpen, vermits de verplichte examens voor de examencommissie aan een groot aantal van die eindtermen toetsen.

De verwijzing door de Vlaamse Regering naar het arrest nr. 107/2009 is niet relevant, vermits de « competentiesokkels » waarin het decreet van de Franse Gemeenschap voorziet, niet zonder meer met de eindtermen gelijk zijn te schakelen.

De verplichting voor de leerplichtige die huisonderwijs volgt om op een bepaalde leeftijd voor de examens te slagen, beperkt aanzienlijk en onnodig de vrijheid om een bepaald leertraject te volgen. Bovendien is de sanctie bij niet-slagen - de uitsluiting van huisonderwijs - disproportioneel. De decreetgever gaat ervan uit dat het niet-slagen aan een gebrekkige kwaliteit van het huisonderwijs te wijten is, terwijl het niet-slagen ook het gevolg kan zijn van een beperkte aanleg van de betrokken leerling. De zware sanctie impliceert dat het huisonderwijs voorbehouden is aan leerlingen die voldoende capaciteiten en aanleg hebben. Aldus wordt een grondrecht - de vrijheid van onderwijs - ontzegd aan leerlingen die niet in staat zijn de opgelegde competenties te verwerven.

Bovendien gaat de decreetgever ervan uit dat, bij het falen van het huisonderwijs, het reguliere onderwijs remediërend kan zijn. Zoals in het geval van de verzoekende partijen, is de situatie vaak omgekeerd : er wordt voor huisonderwijs gekozen om het falende reguliere onderwijs te remediëren.

A.5.4. De Vlaamse Regering benadrukt dat, wat het secundair onderwijs betreft, het examenprogramma van de centrale examencommissie rekening houdt met de onderwijskwalificaties, beschreven krachtens het decreet van 30 april 2009 betreffende de kwalificatiestructuur. De eindtermen vormen het referentiekader voor de examencommissie om het peil van het genoten onderwijs te beoordelen. Daarbij wordt aan de verstrekkers van huisonderwijs geen specifiek leerplan of specifieke leerinhoud opgelegd, maar wordt wel verduidelijkt op welk niveau de te beoordelen kwalificaties moeten worden gesitueerd, met verwijzing naar diverse handboeken en aan de hand van voorbeelden. Het staat de verstrekkers van huisonderwijs vrij om de methode en de handboeken van eigen keuze te gebruiken, zolang zij erop toezien dat de basiskwalificaties worden bereikt. De beoordeling die het Hof van het kwaliteitsbewakingssysteem van de Franse Gemeenschap heeft gemaakt, kan *mutatis mutandis* op de thans bestreden regeling in de Vlaamse Gemeenschap worden toegepast. Het feit dat de Franse Gemeenschap al langer een traditie van centrale examens heeft en dat de oriëntatietest, wat moderne talen en economie betreft, andere accenten legt, doet daaraan geen afbreuk.

A.6.1. Het tweede middel is afgeleid uit de schending, door artikel III.20, van artikel 24, § 4, en van artikel 10 van de Grondwet, waarin de gelijke behandeling wordt gewaarborgd. Volgens de verzoekende partijen zijn die grondwetsbepalingen om de volgende redenen geschonden.

De verplichte deelname aan examens houdt in dat minstens de eindtermen aan de leerlingen van huisonderwijs worden opgelegd. Voor de scholen voorziet artikel 147 van het besluit van de Vlaamse Regering van 17 december 2010 in de mogelijkheid om van de eindtermen af te wijken. Voor het huisonderwijs daarentegen is in zulk een afwijkingmogelijkheid niet voorzien.

De examencommissie van de Vlaamse Gemeenschap van het secundair onderwijs organiseert geen examens voor de gehele eerste graad, maar enkel voor de A-stroom. Voor de B-stroom kan zulks bezwaarlijk, vermits geen eindtermen worden vastgesteld. Dat houdt in dat leerlingen die in de B-stroom thuishoren, nooit verder huisonderwijs kunnen genieten, nadat de decretaal vastgestelde termijn om een getuigschrift of een diploma te behalen is verstreken. Ook voor kinderen die naar het buitengewoon onderwijs zouden gaan, is niet gegarandeerd dat zij huisonderwijs kunnen volgen.

Voor de scholen bestaan geen verplichte centrale toetsen, terwijl voor het huisonderwijs in een verplicht, door de overheid georganiseerd examen wordt voorzien.

In tegenstelling tot de scholen wordt aan het huisonderwijs een resultaatsverplichting opgelegd.

Leerlingen van het huisonderwijs worden over de leerstof van de gehele eerste graad geëxamineerd, terwijl leerlingen van scholen geleidelijk, meestal trimester per trimester, die leerstof kunnen verwerven en erover worden geëxamineerd.

Wanneer een leerling van het huisonderwijs uiterlijk binnen het schooljaar waarin hij de leeftijd van vijftien jaar bereikt, via de examencommissie geen enkel getuigschrift of diploma van secundair onderwijs behaalt, kan hij niet langer huisonderwijs volgen. Leerlingen van scholen daarentegen die niet slagen, kunnen in de school ingeschreven blijven of zelfs huisonderwijs volgen.

Leerlingen van het huisonderwijs hebben maximaal twee kansen om voor het verplichte examen te slagen, terwijl leerlingen van scholen meer dan twee kansen hebben.

A.6.2. De Vlaamse Regering wijst erop dat het volgen van huisonderwijs aanzienlijk verschilt van het volgen van erkend onderwijs, zodat het kwaliteitstoezicht verschillend dient te worden georganiseerd. Aangezien de aanknopingspunten voor het kwaliteitstoezicht in het erkende onderwijs niet aanwezig zijn in het huisonderwijs, heeft de decreetgever een eigen regeling ingesteld door middel van een inspectie en van het verplicht behalen van twee getuigschriften - voor het basisonderwijs en voor het secundair onderwijs - in de loop van een parcours van huisonderwijs. Dat verschil in behandeling is om de volgende redenen niet discriminerend.

De eindtermen worden niet aan de verstrekkers van huisonderwijs opgelegd. De ouders dienen in hun aanvraag enkel aan te geven welke doelen worden nagestreefd. De eindtermen worden noch formeel, noch onrechtstreeks opgelegd via de verplichte deelname aan de examens van de examencommissie. De examencommissie werkt een examenprogramma uit dat verwijst naar de eindtermen, zonder dat er rechtstreeks aan die eindtermen wordt getoetst, zoals dat ook voor het gesubsidieerde en het gefinancierde onderwijs het geval is.

Met betrekking tot de grief dat de examencommissie geen examens voor de B-stroom organiseert, zodat die leerlingen uit het huisonderwijs nooit verder die stroom thuis kunnen volgen, betoogt de Vlaamse Regering dat die grief niet tegen de bestreden bepalingen is gericht, maar tegen de wijze waarop de examencommissie examens organiseert. Bovendien hebben de verzoekende partijen geen belang bij het middel, vermits uit hun verzoekschrift blijkt dat zij wel degelijk de ambitie hebben om hun zoon een traject te doen volgen dat op de A-stroom is afgestemd. Overigens kan de examencommissie onmogelijk examens organiseren voor alle structuuronderdelen van het voltijds secundair onderwijs die via het erkende onderwijs kunnen worden gevolgd.

De Vlaamse Regering wijst erop dat in een extra ondersteuning voor kinderen met een leerstoornis wordt voorzien, alsook in de mogelijkheid om vrijstelling van examens van de examencommissie te verkrijgen via een centrum voor leerlingenbegeleiding.

Het is niet onredelijk te oordelen dat een herhaald niet-slagen van een leerplichtige die huisonderwijs volgt, wijst op lacunes in het hem verstrekte onderwijs. In dat geval is het in overeenstemming met het recht van iedere minderjarige op onderwijs en in diens belang, om te voorzien in een verandering van onderwijstype door een verplichte inschrijving in een onderwijsinstelling.

De controle door middel van een examen bij de examencommissie is een beleidskeuze, die een gelijke behandeling van alle leerplichtigen in het huisonderwijs waarborgt. Het feit dat leerplichtigen in het erkende onderwijs niet aan een centrale toets worden onderworpen, maar aan examens binnen de instelling, rekening houdend met de leerplannen, is inherent aan het verschil tussen de beide onderwijsvormen. Bij ontstentenis van een vergelijkbare toetsstructuur in het huisonderwijs, is een examen voor de examencommissie geen onredelijke maatregel om de door de decreetgever nagestreefde doelstelling te bereiken.

Inzake het door de verzoekende partijen aangeklaagde verschil in behandeling met betrekking tot de verplichting voor de leerlingen uit het huisonderwijs zich bij de examencommissie in te schrijven voor een toets over de gehele leerstof, terwijl de leerlingen uit het gesubsidieerde of het gefinancierde onderwijs per semester worden getoetst, betoogt de Vlaamse Regering dat dat verschil niet uit de bestreden bepalingen voortvloeit, maar uit de wijze waarop de examens voor de examencommissie worden georganiseerd.

A.6.3. In tegenstelling tot wat de Vlaamse Regering beweert, worden de eindtermen volgens de verzoekende partijen wel degelijk aan de leerlingen van het huisonderwijs opgelegd. Het feit dat aan meer concrete leerinhouden wordt getoetst, neemt niet weg dat die uit de eindtermen zijn afgeleid. Zelfs al worden de eindtermen enkel als referentiekader gehanteerd, dan nog kunnen de verstrekkers van huisonderwijs niet voor een ander referentiekader kiezen, terwijl in het reguliere onderwijs die mogelijkheid wel bestaat.

Dat bij de examencommissie in geen examens voor de B-stroom is voorzien, volgt niet, zoals de Vlaamse Regering beweert, uit de wijze waarop de examencommissie examens organiseert, maar vloeit rechtstreeks uit de decretale voorschriften voort: overeenkomstig artikel 140, § 2, van het besluit van de Vlaamse Regering van 17 december 2010, dat door het bestreden decreet is bekrachtigd, worden geen eindtermen, maar ontwikkelingsdoelen (artikel 141, § 2, van hetzelfde besluit) opgelegd.

A.7.1. Het derde middel is afgeleid uit de schending, door artikel III.20, van artikel 24, § 3, van de Grondwet, waarin het recht op onderwijs wordt gewaarborgd. Die grondwetsbepaling wordt door de bestreden bepaling om de volgende redenen geschonden.

Uit de voorgaande uiteenzetting is gebleken dat het bestreden decreet de onderwijskansen van de leerlingen van het huisonderwijs vermindert. De opgelegde leerstof (van de A-stroom), de beperking van de vrijheid een specifiek leertraject te volgen en de resultaatsverplichting bemoeilijken een benadering die aan de noden van de leerling is aangepast, wat juist de sterkte van het huisonderwijs was.

Voorts wordt het recht op onderwijs geschonden doordat niet in een overgangsmaatregel is voorzien. Krachtens artikel III.81 van het decreet van 19 juli 2013 treedt de bestreden bepaling op 1 september 2013 in werking. Een leertraject moet over vele jaren worden ontwikkeld. Een dergelijk traject van lange termijn kan niet op korte termijn worden aangepast. Bijgevolg bestaat het risico dat een leerling van het huisonderwijs (die bijvoorbeeld in 2013 veertien jaar wordt) niet voldoende op het verplichte examen is voorbereid.

Ten slotte, wanneer een leerling van het huisonderwijs niet voor het verplichte examen slaagt en zijn kansen heeft uitgeput, kan hij niet naar de tweede graad van het algemeen secundair, het technisch secundair of het kunstsecundair onderwijs, maar wordt hij naar de B-stroom van de eerste graad of naar het beroepssecundair onderwijs geleid, terwijl zulks misschien niet de juiste richting voor die leerling is.

A.7.2. De Vlaamse Regering herinnert eraan dat de bestreden bepalingen precies zijn ingevoerd om het recht op onderwijs op een voldoende kwalitatief niveau te waarborgen. Er is namelijk gebleken dat er ernstige bezorgdheid bestaat over de slaagkansen van leerplichtigen die huisonderwijs volgen. De bestreden maatregel laat voldoende vrijheid ten aanzien van het pedagogisch project en de deelname aan examens, maar waarborgt ook dat de leerplichtige binnen een redelijke termijn de minimale kwalificaties behaalt die hem in staat moeten stellen om verder onderwijs te volgen of een beroep uit te oefenen.

Er zijn ernstige redenen voorhanden die de decreetgever ervan ontslaan in een overgangsregeling te voorzien, nu hij tekortkomingen in het huisonderwijs heeft vastgesteld, ten gevolge waarvan de leerplichtigen niet het onderwijsniveau halen waarop zij op grond van hun leerrecht aanspraak kunnen maken.

Dat de leerlingen uit het huisonderwijs, in geval van niet-slagen, niet naar de tweede graad van het algemeen secundair onderwijs, van het technisch secundair onderwijs of van het kunstonderwijs kunnen doorstromen, vloeit niet voort uit de bestreden bepalingen, maar uit de algemeen geldende regeling dat leerplichtigen die het getuigschrift van de eerste graad van het secundair onderwijs niet behalen, niet kunnen doorstromen naar de tweede graad in de voormelde onderwijsrichtingen.

A.7.3. Wat de ontstentenis van een overgangsmaatregel betreft, wijzen de verzoekende partijen erop dat voor hun zoon een remediërend traject met een langetermijnperspectief is opgezet dat door het bestreden decreet onmogelijk wordt gemaakt. Geen overgangperiode van één of twee jaar is nodig, maar wel een van vier of zes jaar.

Volgens de verzoekende partijen antwoordt de Vlaamse Regering niet op hun grief dat de bestreden bepaling, in strijd met artikel 24, § 1, van de Grondwet, een preventieve maatregel invoert : de voortzetting van het huisonderwijs na de leeftijd van 15 jaar wordt afhankelijk gemaakt van het slagen voor het verplichte examen, terwijl niet is bewezen dat het niet-slagen steeds te wijten is aan een gebrekkige kwaliteit van het verstrekte huisonderwijs.

In de zaak nr. 5756

A.8. De verzoekende partijen zijn van oordeel dat het bestreden decreet een zeer ruime invulling van het begrip « huisonderwijs » geeft, die onderwijsvorm aan zeer strikte toepassingsvoorwaarden onderwerpt en bijzonder ingrijpende gevolgen aan het niet naleven ervan verbindt. De door de bestreden bepalingen opgelegde verplichtingen - waaronder de plicht tot het jaarlijks afleggen van een « verklaring van huisonderwijs », evenals de plicht om het kind in te schrijven voor deelname aan de examens van de examencommissie met het oog op het behalen van een getuigschrift -, gelden onmiddellijk, zonder enige overgangperiode, vanaf de datum van inwerkingtreding van het decreet. De inwerkingtreding van de bestreden bepalingen is vastgesteld op 1 september 2013. De verzoekende partijen verwijzen, onder meer, naar de kritische bedenkingen die tijdens de parlementaire voorbereiding werden geformuleerd, alsmede naar de kritische adviezen van de Vlaamse Onderwijsraad en van het Kinderrechtencommissariaat. Zij voeren zes middelen aan.

A.9.1. Het eerste middel is afgeleid uit de schending, door de bestreden bepalingen - inzonderheid door de artikelen II.10 en III.20 -, van artikel 24, § 1, eerste lid, van de Grondwet, al dan niet in samenhang gelezen met artikel 2 van het Eerste Aanvullend Protocol bij het Europees Verdrag voor de rechten van de mens.

De bestreden artikelen II.10 en III.20 voeren de verplichting voor de ouders in om hun leerplichtige kinderen op bepaalde tijdstippen in te schrijven voor de examens van de examencommissie van de Vlaamse Gemeenschap voor het behalen van een getuigschrift basisonderwijs en een getuigschrift secundair onderwijs. Wanneer de kinderen daarvoor niet slagen, worden de ouders verplicht die kinderen in het reguliere onderwijs in te schrijven. Aldus wordt de vrijheid van onderwijs, alsmede het recht op keuzevrijheid van de ouders, geschonden.

De ingevoerde beperkingen van het recht op vrijheid van onderwijs en van het vrije keuzerecht van de ouders zijn niet evenredig met het door de decreetgever nagestreefde doel dat volgens de minister van Onderwijs erin bestaat de kwaliteit van het huisonderwijs te waarborgen. In dat verband betogen de verzoekende partijen dat het niet slagen voor de examens van de examencommissie niet noodzakelijk betekent dat het verstrekte onderwijs de leerrechten van het kind onvoldoende waarborgt. Het onderwijs dat door de onderwijsinrichtingen van de verzoekende partijen wordt verstrekt, respecteert ten volle het recht op onderwijs van het kind, ook al haalt het de decretale eindtermen niet. De Vlaamse Gemeenschap lijkt ervan uit te gaan dat zulks niet het geval is vanwege het loutere feit dat de verzoekende partijen van een andere levensopvatting uitgaan dan degene die binnen de maatschappij als normaal of gemiddeld wordt ervaren. Die zienswijze is fundamenteel in tegenspraak met het gegeven dat het getuigschrift van rabbijn of bedienaar van de eredienst, uitgereikt door het Centraal Israëlitisch Consistorie van België, gelijkwaardig is verklaard met een groot aantal diploma's, vereist om bepaalde functies in het gesubsidieerd onderwijs te kunnen uitoefenen.

In werkelijkheid legt de Vlaamse Gemeenschap onrechtstreeks, via de verplichte deelname aan de examens van de examencommissie, aan de scholen en aan de kinderen uit het joods-orthodoxe onderwijs *de facto* haar eindtermen op. Die scholen worden echter door de Vlaamse Gemeenschap niet gefinancierd, noch gesubsidieerd en kiezen in vele gevallen bewust ervoor om op eigen kracht te varen omdat ze gebruik willen maken van de

grondwettelijk gewaarborgde vrijheid om een eigen specifiek onderwijs in te richten dat op een groot aantal vlakken in verregaande mate afwijkt van het reguliere onderwijs.

Door de deelname aan examens en de verplichte inschrijving in het reguliere onderwijs op te leggen, indien niet tijdig een getuigschrift basisonderwijs of een getuigschrift secundair onderwijs wordt behaald, gaat de decreetgever verder dan noodzakelijk is om het door hem nagestreefde doel te bereiken. Die maatregel is niet noodzakelijk om de kwaliteit van het huisonderwijs te waarborgen, rekening houdende met de reeds bestaande en thans door het bestreden decreet nog versterkte en op de verzoekende onderwijsinstellingen van toepassing zijnde mogelijkheden van de onderwijsinspectie om op te treden, onder meer indien bij twee opeenvolgende controles wordt vastgesteld dat de kwaliteit van het onderwijs manifest niet aan de vastgestelde criteria voldoet.

Ook het nadeel dat de verzoekende partijen van de nieuwe regeling ondervinden, maakt die regeling onevenredig, zelfs contraproductief, ten opzichte van het door de decreetgever nagestreefde doel. Allereerst dienen de betrokken kinderen, doordat zij tot op heden steeds onderwijs volgden dat eigen doelstellingen oplegt die sterk van de decretale eindtermen afwijken, op zeer korte tijd, een examen af te leggen, hetzij om een getuigschrift basisonderwijs te behalen wanneer zij in het schooljaar 2013-2014 elf jaar worden vóór 1 januari 2014, hetzij om een getuigschrift secundair onderwijs te behalen, wanneer ze in het schooljaar 2013-2014 de leeftijd van vijftien jaar bereiken. Daartoe zullen zij een grote inhaalbeweging op studiegebied dienen te maken. Wanneer vervolgens zou blijken dat zij niet voor die examens zouden slagen, zullen zij in het reguliere onderwijs moeten worden ingeschreven, maar de kans is reëel dat zij daar geen volwaardige plaats zouden vinden, noch letterlijk, noch figuurlijk. Vervolgens zijn, voor de betrokken onderwijsinstellingen, de nadelen ook buiten verhouding, vermits hun elke ernstige mogelijkheid wordt ontnomen om onderwijs te verstrekken in de traditie van het joods-orthodoxe geloof. Die scholen dreigen met een leegloop te worden geconfronteerd, vermits te verwachten is dat een grote meerderheid van de leerlingen niet tijdig de vereiste getuigschriften basis- en secundair onderwijs zal behalen. Om die uitstroom te vermijden, zullen zij hun leerprogramma grondig dienen te wijzigen ten koste van de joods-orthodoxe identiteit.

A.9.2. Met verwijzing naar het arrest nr. 107/2009 betoogt de Vlaamse Regering dat de vrijheid van onderwijs niet kan worden opgevat als een vrijheid die onbepert en uitsluitend naar het eigen inzicht door de ouders kan worden uitgeoefend. Het belang van het kind bij kwalitatief onderwijs dat hem in staat moet stellen de elementaire kennis en vaardigheden te verwerven die noodzakelijk zijn om een verdere studie aan te vatten of in de maatschappij zelfstandig te kunnen functioneren, primeert op de keuzevrijheid van de ouders.

De rechtspraak van het Grondwettelijk Hof ligt in het verlengde van de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens. In zijn beslissing in de zaak *Konrad* t. Duitsland van 11 september 2006 verklaarde het Europees Hof een klacht van ouders van minderjarige kinderen die om religieuze redenen weigeren hun kinderen in een erkende onderwijsinstelling in te schrijven, onontvankelijk. Het Hof wees erop dat, in zoverre de keuzes van ouders niet tegen het recht op onderwijs van het kind indruisen, die keuzes dienen te worden geëerbiedigd. Het Europees Hof aanvaardde eveneens dat het recht op onderwijs, door zijn aard zelf, nood heeft aan reglementering door de overheid, waarbij aan de Staten een ruime appreciatiemarge wordt gelaten. Uit de voormelde beslissing volgt dat het Europees Hof zelfs een algemeen verbod op huisonderwijs niet onbestaanbaar acht met artikel 2 van het Eerste Aanvullend Protocol bij het Europees Verdrag voor de rechten van de mens. Het Europees Hof heeft recent zijn rechtspraak bevestigd (*Dojan e.a.* t. Duitsland, 13 september 2011).

De Vlaamse Regering zet vervolgens uiteen waarom de verplichting tot inschrijving bij de examencommissie en tot het slagen voor de examens bij de examencommissie van de Vlaamse Gemeenschap, geen schending van de onderwijsvrijheid inhoudt.

Het nastreven van een voldoende hoog kwaliteitsniveau in het huisonderwijs is een legitieme doelstelling die de decreetgever vermag en zelfs dient na te streven om het recht op onderwijs van de minderjarige leerplichtige te waarborgen. De toetsing van het bereikte niveau van onderricht door middel van een test is een legitiem middel om die doelstelling te bereiken. De decreetgever is daarbij omzichtig te werk gegaan. De leerplichtigen die huisonderwijs volgen wordt meer tijd gegund dan de kinderen die een normaal schooltraject in het reguliere onderwijs volgen : het getuigschrift van basisonderwijs moet worden behaald in het schooljaar dat de leerplichtige 13 jaar is vóór 1 januari; het behalen van het getuigschrift secundair onderwijs dient te gebeuren in het schooljaar waarin de leerplichtige 15 jaar wordt. De leerplichtigen hebben twee examenkansen. De flexibele organisatie van de examens maakt het mogelijk om in eigen tempo die examens af te leggen. Bovendien heeft de decreetgever voor leerlingen met individuele leermoeilijkheden in de mogelijkheid voorzien

om, na contact met een centrum voor leerlingenbegeleiding naar keuze, een vrijstelling voor deelname aan het examen te verkrijgen.

De kritiek dat de Vlaamse Gemeenschap *de facto* haar eindtermen aan de verzoekende partijen zou opleggen, houdt in wezen verband met de wijze waarop de examencommissie de examens voor de leerplichtigen uit het huisonderwijs organiseert, maar kan niet aan de bestreden bepalingen worden toegeschreven, zodat het middel in die mate niet ontvankelijk is. Overigens heeft de verplichte deelname aan examens van de examencommissie niet tot gevolg dat de verstrekkers van privéonderwijs worden verplicht om, via het volgen van welbepaalde leerplannen die tot eindtermen leiden, enkel nog een welbepaalde inhoud aan te bieden die identiek is aan die in het erkende, gefinancierde of gesubsidieerde onderwijs.

Het bestreden decreet is geenszins tegen onderwijsprojecten met een uitgesproken confessionele inslag gericht. Evenwel is de keuzevrijheid van de ouders om hun leerplichtige kinderen onderwijs te laten volgen dat met hun religieuze en pedagogische inzichten overeenstemt niet onbeperkt en kunnen de verstrekkers van een dergelijk privéonderwijs evenmin volhouden dat zij te allen tijde enkel een daarmee corresponderende vorm van onderwijs moeten kunnen aanbieden. Bijgevolg vormt de feitelijke noodzaak om eventueel het geboden onderricht bij te sturen, zodat de kans op slagen voor de examencommissie kan worden gevrijwaard, geen schending van de onderwijsvrijheid van de onderwijsverstrekkers of van de keuzevrijheid van de ouders. Bovendien tonen de verzoekende partijen niet aan dat een dergelijke aanpassing niet haalbaar zou zijn. In dat verband wijst de Vlaamse Regering erop dat in Antwerpen, binnen dezelfde joods-orthodoxe gemeenschap waartoe de verzoekende partijen behoren, vrije scholen zijn opgericht die basis- en secundair onderwijs binnen het reguliere onderwijssysteem verstrekken. Die scholen blijken wel erin te slagen een leeraanbod te verstrekken dat voldoet aan de kwaliteitsvoorwaarden voor het erkende, gesubsidieerde of gefinancierde onderwijs en dat combineert met de vereiste godsdienstige opleiding binnen de Joodse gemeenschap.

In zoverre wordt aangevoerd dat de bestreden maatregel verder gaat dan voor het bereiken van het nagestreefde doel noodzakelijk is, is het middel niet ontvankelijk, in zoverre aldus de keuze van decreetgever om een bepaalde techniek te hanteren om de kwaliteit van het huisonderwijs te meten, wordt bekritiseerd. Het komt evenwel de decreetgever toe om zelf te bepalen welke middelen hij wenst in te zetten om een bepaald beleidsdoel te realiseren.

A.9.3. Anders dan de Vlaamse Regering, is de Raad van State volgens de verzoekende partijen niet zo overtuigd dat de arresten nrs. 107/2009 en 168/2009 de Vlaamse decreetgever toestaan de bestreden regeling in te voeren. Bovendien zijn inzake onderwijs niet alleen de feitelijke en de maatschappelijke achtergrond, maar ook het juridische kader in de Franse Gemeenschap wezenlijk verschillend ten opzichte van het Vlaamse kader. Zo bijvoorbeeld bestaat in de Franse Gemeenschap geen joods-orthodoxe gemeenschap. Overigens heeft de Franse Gemeenschap, anders dan de Vlaamse Gemeenschap, een traditie van opgelegde centrale examens. Ten slotte leest de Vlaamse Regering de arresten nrs. 107/2009 en 168/2009 selectief. Volgens die arresten zijn de volgende voorwaarden bestaanbaar met de Grondwet, namelijk een verregaande controlebevoegdheid van de onderwijsinspectie, alsook een verplichte deelname aan een extern examen en, bij niet-slagen, een verplichte inschrijving in het reguliere onderwijs. De decreetgever kan daarentegen geen eindtermen, *a fortiori* leerplannen, aan het huisonderwijs opleggen; het decreet mag geenszins een welbepaalde lesinhoud aan het huisonderwijs opleggen, dient de eigen pedagogische methodes die het huisonderwijs hanteert te respecteren en vermag niet de leerlingen van het huisonderwijs discriminerend te behandelen ten opzichte van de leerlingen van het reguliere onderwijs. De bestreden bepalingen voldoen niet aan die voorwaarden. Ook de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens in de voormelde zaken *Konrad* en *Dojan* gaat niet op, zoals de verzoekende partijen reeds eerder hebben uiteengezet, temeer nu die rechtspraak in de rechtsleer is bekritiseerd en er bovendien ook rechtspraak in andere zin bestaat.

De bekommernis van de decreetgever zorg te dragen voor de kwaliteit van het huisonderwijs is volgens de verzoekende partijen op zich legitiem. Wanneer evenwel de Vlaamse Regering het reguliere onderwijs beoogt te promoten en het huisonderwijs te ontmoedigen, handelt zij in strijd met de letter en de geest van de Grondwet en de Leerplichtwet. Van een legitieme doelstelling kan alsdan geen sprake zijn, zeker wanneer lijkt te worden uitgegaan van het vermoeden als zou het onderwijs dat buiten het reguliere onderwijs wordt verstrekt niet of minder kwaliteitsvol zijn, hetgeen manifest onjuist is. Het niet-slagen voor de examens van de examencommissie betekent niet noodzakelijk dat het verstrekte onderwijs de leerrechten van het kind onvoldoende waarborgt. Dat is zeker niet het geval voor het onderwijs dat door de verzoekende verenigingen wordt verstrekt. Het volgen van onderwijs in de joods-orthodoxe traditie zal de leerlingen geenszins beletten later zelfstandig in de maatschappij

te functioneren. Het onderwijs dat door de verzoekende verenigingen wordt verstrekt, respecteert ten volle het recht op onderwijs van het kind, ook al is het niet erop gericht de decretale eindtermen te halen. Het door de decreetgever gehanteerde middel om de kwaliteitszorg in het huisonderwijs te verzekeren, is niet adequaat, noch pertinent. Het niet-slagen voor de opgelegde examens wijst niet noodzakelijk op lacunes in het huisonderwijs. Er is geen enkele reden voorhanden om aan te nemen dat het onderwijs dat door de verzoekende verenigingen wordt verstrekt niet kwaliteitsvol genoeg is.

De verzoekende partijen benadrukken de onmogelijkheid het volgen van onderwijs volgens de joods-orthodoxe traditie te combineren met het onderwijs dat op het halen van de eindtermen is gericht. Die onverenigbaarheid wordt door de Vlaamse Regering ten onrechte in twijfel getrokken. De Regering is zich kennelijk onvoldoende bewust van de eigenheid van het joods-orthodoxe onderwijs en de omvang van de leerstof die volgens het strikte joods-orthodoxe curriculum op de leerlingen moet worden overgebracht. Bovendien is het onderwijs dat door de verzoekende verenigingen wordt verstrekt niet enkel specifiek omdat het sterk religieus is geïnspireerd, maar tevens vanwege de eigen pedagogische aanpak, die volledig verschillend is van en niet combineerbaar met de klassieke aanpak van het reguliere onderwijs. De repliek van de Vlaamse Regering dat er in Antwerpen verschillende Joodse scholen bestaan die toch erkend zijn en onderwijs binnen het reguliere systeem verstrekken, is niet dienstig. Uit de praktijk blijkt dat de Joodse scholen die inspanningen doen of deden om het onderwijs volgens de joods-orthodoxe traditie te combineren met onderwijs dat de eindtermen respecteert, de grootste moeilijkheden ondervinden : in de ongunstige inspectieverslagen van die erkende Joodse scholen wordt telkens weer vastgesteld dat die scholen er niet in slagen de vereisten van het Joodse onderwijs te verzoenen met de vereisten van het reguliere onderwijstraject.

De verzoekende partijen merken nog op dat de Vlaamse overheid tot nu heeft nagelaten gebruik te maken van de mogelijkheden waarvoor zij reeds vóór de inwerkingtreding van het bestreden decreet beschikte, om het door de verzoekende verenigingen verstrekte onderwijs aan een kwaliteitscontrole te onderwerpen.

A.9.4. De Vlaamse Regering betoogt dat in de adviezen waarnaar de verzoekende partijen verwijzen, de Raad van State niet heeft geoordeeld dat artikel 24 van de Grondwet zou zijn geschonden. Het feit dat enkel in Vlaanderen een joods-orthodoxe gemeenschap zou bestaan en dat de Franse Gemeenschap, meer dan de Vlaamse Gemeenschap, met een systeem van centrale examens vertrouwd is, leidt niet tot een andere beoordeling. In beide gemeenschappen staat de bekommernis centraal om het recht op onderwijs van de leerplichtigen te waarborgen. Overigens mist de bewering van de verzoekende partijen dat de decreetgever het huisonderwijs wenst te ontmoedigen elke grondslag. De bestreden maatregelen beogen de kwaliteit van het huisonderwijs te waarborgen door de stand van de leervoortgang tweemaal te toetsen. Die maatregelen zijn noch expliciet, noch impliciet erop gericht een bepaald type van onderwijs al dan niet als kwaliteitsvol te erkennen. In het kader van het huisonderwijs is dat overigens niet mogelijk, gelet op de grote variatie aan vormen van individueel en collectief onderwijs en de diversiteit in de inspiratie. De decreetgever verwacht dat leerplichtigen ook in het huisonderwijs de nodige voortgang maken en minimale kwalificaties behalen die ieder kind een basiseducatieniveau waarborgen, ongeacht de vorm van het gekozen en genoten onderwijs.

A.10.1. Het tweede middel is afgeleid uit de schending, door de bestreden bepalingen - inzonderheid door de artikelen II.10 en III.20 -, van artikel 22 van de Grondwet, al dan niet in samenhang gelezen met artikel 8 van het Europees Verdrag voor de rechten van de mens.

Ook ten aanzien van het recht op eerbiediging van het privé- en gezinsleven dient te worden geoordeeld dat de beperking ervan buiten elke redelijke verhouding staat tot de belangen die de Vlaamse Gemeenschap beoogt te beschermen. Aan die belangen kan perfect met minder verregaande middelen worden tegemoetgekomen en het was niet noodzakelijk om een deelname aan een examen met het oog op het behalen van een getuigschrift basisonderwijs respectievelijk secundair onderwijs op te leggen, noch om bij het niet-tijdig behalen ervan, in de verplichting te voorzien om de betrokken kinderen in het reguliere onderwijs in te schrijven. Het bestreden decreet schendt bijgevolg het recht op eerbiediging van het privé- en het gezinsleven, dat grondwettelijk en verdragsrechtelijk is gewaarborgd.

A.10.2. De Vlaamse Regering verwijst naar de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens waarin dat Hof heeft geoordeeld dat het recht op onderwijs, gewaarborgd bij artikel 2 van het Eerste Aanvullend Protocol bij het Europees Verdrag voor de rechten van de mens, en het recht op eerbiediging van het privé-, familie- en gezinsleven, met elkaar zijn verbonden. Het recht op onderwijs dient in het licht van artikel 8 van dat Verdrag te worden geïnterpreteerd.

Door de bestreden bepalingen aan te nemen, heeft de decreetgever zich geenszins gemengd in de religieuze opvoeding die de privéscholen of de ouders aan de leerplichtigen willen verstrekken. Die bepalingen verplichten de privéscholen niet de religieuze en de pedagogische inspiratie op te geven die hun onderricht kenmerkt, noch ontzeggen het de ouders het recht om hun kinderen onderwijs te laten volgen in de lijn met hun religieuze en culturele traditie. Het feit dat de leerplichtigen die het getuigschrift niet behalen, in het reguliere onderwijs dienen te worden ingeschreven, is evenmin een onverantwoorde inmenging in het privéleven. Die leerplichtigen kunnen desgewenst onderwijs in een erkende Joodse school volgen en bijgevolg de Joodse traditie in hun opvoeding voortzetten. Zij kunnen tevens het reguliere onderwijs met individueel of collectief huisonderwijs aanvullen.

A.10.3. In tegenstelling tot hetgeen de Vlaamse Regering beweert, wordt een voortzetting van het onderwijs, zoals het thans door de verzoekende verenigingen wordt verstrekt, onmogelijk gemaakt, zoals bij de uiteenzetting van het eerste middel is gebleken.

A.11. Het derde middel is afgeleid uit de schending, door de bestreden bepalingen, van de artikelen 10, 11 en 24, § 4, van de Grondwet, al dan niet in samenhang gelezen met het rechtszekerheids-, vertrouwens- en zorgvuldigheidsbeginsel en al dan niet in samenhang gelezen met de rechten van kind, zoals gewaarborgd bij artikel 22*bis* van de Grondwet en bij de artikel 3, lid 1, 14 en 27, leden 2 en 3, van het Verdrag inzake de rechten van het kind. Het middel omvat vier onderdelen.

A.12.1. In een eerste onderdeel voeren de verzoekende partijen de schending aan van de artikelen 10, 11 en 24, § 4, van de Grondwet. Door in artikel II.1, 1°, (basisonderwijs) en in artikel III.2, 1°, (secundair onderwijs) de definitie van de term « huisonderwijs » uitdrukkelijk uit te breiden tot privéscholen die door de Vlaamse Gemeenschap niet erkend, niet gesubsidieerd en niet gefinancierd zijn, behandelt de decreetgever de ouders en de leerplichtige kinderen die ervoor kozen om thuis zelf onderwijs te verstrekken respectievelijk te volgen om aan de leerplicht te voldoen, op dezelfde wijze als de ouders die hun kinderen in de erkende, gesubsidieerde of gefinancierde scholen inschrijven of als de leerplichtige kinderen die zulke scholen bezoeken. Aldus schendt de decreetgever de grondwettelijk aan hem opgelegde verplichting om rekening te houden met de objectieve verschillen, waaronder de eigen karakteristieken van iedere inrichtende macht, die een eigen behandeling verantwoorden. Voor de gelijke behandeling van nochtans fundamenteel verschillende situaties van, enerzijds, het individueel huisonderwijs in de strikte zin van het woord en, anderzijds, het onderwijs in een privéschool, bestaat geen objectieve verantwoording. Het wezenlijke verschil tussen, enerzijds, de categorie van leerlingen, ouders en onderwijsinstellingen waartoe de verzoekende partijen behoren, namelijk het niet-officiële « collectieve » onderwijs, en, anderzijds, de categorie van leerlingen en ouders die individueel huisonderwijs volgen respectievelijk verstrekken, wordt nog versterkt wanneer blijkt dat de leerlingen, ouders en onderwijsinstellingen van de eerstvermelde categorie hun keuze baseren op religieuze of levensbeschouwelijke gronden en al heel hun leven onderwijs volgden, organiseerden of lieten volgen dat sterk afwijkt van de algemene eindtermen van de Vlaamse Gemeenschap, terwijl dat bij ouders en leerlingen van de tweede categorie niet het geval is. Voor het ontbreken van een onderscheiden behandeling van die twee categorieën bestaat geen redelijke verantwoording.

A.12.2. Volgens de Vlaamse Regering gaan de verzoekende partijen ten onrechte ervan uit dat het individuele huisonderwijs en het collectieve huisonderwijs dermate verschillend zijn dat zij op verschillende wijze zouden dienen te worden behandeld. De decreetgever heeft als huisonderwijs aangemerkt het feit het onderwijs buiten het gereguleerde kader van de onderwijswetgeving wordt verstrekt en dus niet is gebonden aan de opbouw, de indeling en de leerplannen die het reguliere onderwijs kenmerken. De decreetgever vermocht dan ook, zonder het gelijkheidsbeginsel te schenden, alle vormen van huisonderwijs op dezelfde wijze te behandelen. Overigens is een gelijke behandeling van alle vormen van huisonderwijs niet discriminerend, vermits de decreetgever met de bestreden maatregel de kwaliteit van het huisonderwijs beoogde te waarborgen, zoals de Vlaamse Regering eerder heeft uiteengezet.

A.12.3. De verzoekende partijen blijven erbij dat het onverantwoord is voor het individuele en voor het collectieve huisonderwijs in eenzelfde regeling te voorzien. Bij de totstandkoming van het bestreden decreet heeft de decreetgever zich blijkbaar laten leiden door cijfermateriaal en probleemstellingen die op het individuele huisonderwijs betrekking hebben. De toestand van de verzoekende partijen is evenwel totaal verschillend.

A.12.4. De Vlaamse Regering doet opmerken dat juist een ongelijke behandeling van het individuele en het collectieve huisonderwijs discriminerend zou zijn, vermits die aangelegenheid zich niet tot een tweedeling leent : tussen het individuele onderwijs thuis door een ouder en het collectieve onderwijs in een privéschool zijn

heel wat tussenvormen mogelijk. Daarom heeft de decreetgever een regeling ingevoerd voor elke vorm van onderwijs dat buiten het erkend onderwijs wordt verstrekt.

A.13.1. In een tweede onderdeel voeren de verzoekende partijen de schending aan van de artikelen 10, 11 en 24, § 4, van de Grondwet. Uit de artikelen II.10 en III.20 volgt dat de decretale eindtermen onrechtstreeks aan de scholen van het huisonderwijs worden opgelegd. De scholen uit het reguliere onderwijs beschikken over de mogelijkheid om een afwijking van die eindtermen te vragen (artikel 44*bis* van het decreet basisonderwijs en artikel 147 van de Codex Secundair Onderwijs). De privéscholen die « collectief huisonderwijs » verstrekken, beschikken niet over die mogelijkheid. Dat verschil in behandeling is niet redelijk verantwoord. De door de decreetgever beoogde doelstellingen - de zorg voor de kwaliteit van het huisonderwijs en het waarborgen van het recht op onderwijs van elk kind - verantwoord worden niet dat de scholen uit het reguliere onderwijs wel en die uit het huisonderwijs niet zouden beschikken over een procedure waarbij van de eindtermen kan worden afgeweken.

A.13.2. Met verwijzing naar wat zij omtrent het eerste middel heeft uiteengezet, betoogt de Vlaamse Regering dat de eindtermen als zodanig noch rechtstreeks, noch onrechtstreeks aan de verstrekkers van huisonderwijs worden opgelegd.

A.14.1. In een derde onderdeel betogen de verzoekende partijen dat de decreetgever het vertrouwensbeginsel, het rechtszekerheidsbeginsel en het zorgvuldigheidsbeginsel manifest heeft geschonden. De bepalingen die het huisonderwijs fundamenteel hervormen, zijn zonder het nodige voorafgaande overleg met de sector van het huisonderwijs tot stand gekomen. Voorts werd pas op 23 augustus 2013, amper één week vóór het begin van het nieuwe schooljaar, door het ministerie van Onderwijs een brief aan de ouders verzonden waarmee zij werden ingelicht over de inwerkingtreding van de nieuwe regels op 1 september 2013. Er bestaat geen redelijke verantwoording voor het niet voorzien in een overgangperiode. De verzoekende partijen kunnen zich onmogelijk tijdig aan de nieuwe regels aanpassen. Enerzijds, is het voor de betrokken onderwijsinstellingen praktisch onmogelijk om hun actuele leerplan volledig te herzien, opdat alle leerlingen die vóór het einde van het lopende schooljaar een examen bij de examencommissie van de Vlaamse Gemeenschap zullen moeten afleggen, in staat zijn om te slagen. Anderzijds, is het voor de betrokken kinderen praktisch onmogelijk, gelet op de specifieke en van de eindtermen afwijkende vorm van onderwijs, om zich dermate om te scholen dat zij de examens tijdig en met vrucht zouden kunnen afleggen. Door met onmiddellijke ingang en zonder enige overgangperiode te voorzien in een verplichte indiening van een verklaring van huisonderwijs, een verplichte deelname aan examens van de examencommissie en een verplichte inschrijving in het reguliere onderwijs, wanneer de betrokken leerlingen niet tijdig voor die examens slagen, schendt het decreet de legitieme verwachtingen van de verzoekende partijen.

A.14.2. De Vlaamse Regering is van oordeel dat een schending van het rechtszekerheids-, het vertrouwens- en het zorgvuldigheidsbeginsel enkel in samenhang met een schending van het gelijkheidsbeginsel kan worden aangevoerd. De verzoekende partijen geven evenwel niet aan in vergelijking met welke andere categorie van leerplichtigen, ouders en onderwijsverstrekkers zij verschillend zouden worden behandeld.

Een vernietiging van de artikelen II.45 en III.81 van het bestreden decreet, die de inwerkingtreding van de bepalingen betreffende de inschrijving bij de examencommissie en het behalen van een getuigschrift op 1 september 2013 vaststellen, zal enkel tot gevolg hebben dat die bepalingen in werking zullen treden tien dagen na de bekendmaking van het decreet in het *Belgisch Staatsblad* van 27 augustus 2013.

Het derde onderdeel is enkel gericht tegen de ontstentenis van een overgangsmaatregel, die erin zou voorzien dat leerlingen die in het schooljaar 2013-2014 nog niet de leeftijd van 11 of 15 jaar hebben bereikt, niet aan de registratie- en examenverplichtingen zouden worden onderworpen. Te dezen zijn echter ernstige redenen voorhanden die het ontbreken van een overgangsregeling verantwoorden : de decreetgever heeft tekortkomingen in het huisonderwijs vastgesteld, die de leerplichtigen beletten het onderwijsniveau te halen waarop zij ingevolge hun leerrecht aanspraak kunnen maken. De bestreden maatregelen zijn evenredig : de leerplichtigen die in het schooljaar 2013-2014 de leeftijd van 11 jaar bereiken, dienen zich weliswaar te registreren, maar dienen pas in het jaar waarin zij 13 jaar worden, het getuigschrift basisonderwijs te behalen; de leerplichtigen op het niveau van het secundair onderwijs dienen een getuigschrift van secundair onderwijs, en dus minstens dat van de eerste graad, te behalen in het jaar dat zij 15 jaar worden. Het is niet onredelijk te verwachten dat de ouders en de onderwijsverstrekkers in de loop van het schooljaar 2013-2014 de nodige maatregelen nemen om die leerlingen op de examens voor te bereiden, temeer daar zij ervan op de hoogte waren of hadden moeten zijn dat het beleid

inzake huisonderwijs door de Vlaamse overheid zou worden verstrengd. Een dergelijke per definitie tijdelijke geïntensifieerde begeleiding staat een voortzetting van een religieus geïnspireerd onderwijs niet in de weg.

De Vlaamse Regering heeft op 17 januari 2014 besloten om, bij amendementen op het ontwerp van decreet betreffende het onderwijs XXIV, aan het Vlaams Parlement een wijziging van de thans bestreden bepalingen voor te stellen. Indien het Vlaams Parlement die amendementen aanneemt - vermoedelijk in april 2014 - zullen kinderen die in 2002 zijn geboren, uiterlijk pas in het schooljaar waarin zij vóór 1 januari 12 jaar zijn geworden, bij de examencommissie voor het getuigschrift basisonderwijs dienen te worden geregistreerd. Voor het behalen van een getuigschrift secundair onderwijs wordt voorgesteld dat de leerplichtigen die 15 jaar worden in het schooljaar 2013-2014, uiterlijk binnen het schooljaar waarin zij de leeftijd van 16 jaar bereiken, het getuigschrift moeten behalen. Dat betekent dat alle leerplichtige kinderen zich twee schooljaren zullen kunnen voorbereiden.

A.14.3. Door bij zijn arrest nr. 37/2014 van 27 februari 2014 de inwerkingtreding te schorsen van de bepalingen die de examenplicht in het secundair onderwijs betreffen, heeft het Hof bevestigd dat het niet was verantwoord niet in overgangsmaatregelen te voorzien. Die problematiek betreft volgens de verzoekende partijen evenzeer het basisonderwijs.

De amendementen die de Vlaamse Regering thans voorstelt, zijn ontoereikend. Nog afgezien van het feit dat die teksten nog niet door het Vlaams Parlement zijn aangenomen, zouden in de praktijk alle leerplichtigen twee jaar voorbereidingstijd krijgen, wat overigens niet juist is. Zelfs wanneer dat juist zou zijn, is die termijn veel te kort voor de verzoekende partijen om zich aan te passen. Bovendien zijn die amendementen niet consequent en zouden zij nieuwe discriminaties in het leven roepen.

A.14.4. De Vlaamse Regering wijst erop dat naar aanleiding van het schorsingsarrest nr. 37/2014 werd besloten de overgangsregeling in het amendement nog te verbreden. Wanneer het amendement zal zijn aangenomen, zal de regeling in het secundair onderwijs analoog zijn met die in het basisonderwijs, met dien verstande dat een leerling in het basisonderwijs drie schooljaren tijd zal hebben tussen de inschrijving en het verplicht slagen voor het examen (op 15-jarige leeftijd) en een leerling in het secundair onderwijs twee schooljaren. De regeling zal voor leerlingen in het secundair onderwijs echter pas vanaf 2017 worden toegepast, zodat die leerlingen, hun ouders en de betrokken scholen ruimschoots de tijd zullen hebben gehad om zich voor te bereiden. Vermits hiermee afdoende rechtsherstel kan worden geboden voor de in het arrest nr. 37/2014 vastgestelde tekortkoming, vraagt de Vlaamse Regering dat de uitkomst van de parlementaire behandeling van het Onderwijsdecreet XXIV zou worden afgewacht, wat de behandeling van dit onderdeel van het middel betreft.

A.15.1. In een vierde onderdeel voeren de verzoekende partijen de schending aan van het gelijkheidsbeginsel, in samenhang gelezen met artikel 22*bis* van de Grondwet en met het Verdrag inzake de rechten van het kind. De bestreden regeling schendt het recht van de betrokken kinderen om, met eerbiediging van hun religieuze overtuigingen, mede inspraak te hebben over hun eigen onderwijssituatie. Op geen enkel ogenblik wordt naar de eigen mening en wensen van de betrokken kinderen gepeild. Zonder enige mogelijkheid tot afwijking of modulering van de regeling – naar gelang van de persoonlijke en de individuele behoeften van de betrokken kinderen - zullen die kinderen plots worden gedwongen om hun eigen religieus gericht onderwijs stop te zetten. Tevens houdt de bestreden regeling een ernstige en onnodige inbreuk in op het basisprincipe dat de ouders, en niet de Staat, in eerste instantie de primaire verantwoordelijkheid (en het recht) hebben om te beslissen over het welzijn en de opvoeding van hun kinderen.

A.15.2. De Vlaamse Regering is van oordeel dat uit het Verdrag inzake de rechten van het kind niet kan worden afgeleid dat het eigen belang van het kind en de wensen van de ouders doorslaggevend zouden zijn met betrekking tot het onderwijsbeleid dat ten aanzien van minderjarigen wordt gevoerd. De vrijheid van gedachte, van geweten en van godsdienst verhindert niet dat de Staat maatregelen neemt om de onderwijsdoelstellingen te verwezenlijken die in de artikelen 28 en 29 van het Verdrag inzake de rechten van het kind zijn vervat. De Staten hebben krachtens artikel 4 van dat Verdrag de plicht om alle nodige, bestuurlijke en andere maatregelen te nemen om het recht op onderwijs te verwezenlijken. Zoals eerder werd uiteengezet, wordt het recht op onderwijs precies door de bestreden maatregelen gewaarborgd.

A.16.1. Het vierde middel is afgeleid uit de schending van de vrijheid van erediens en van meningsuiting. Volgens de verzoekende partijen schenden de bestreden bepalingen artikel 19 van de Grondwet, al dan niet in samenhang gelezen met artikel 24, § 3, van de Grondwet, met de artikelen 9 en 10 van het Europees Verdrag voor de rechten van de mens, met artikel 2 van het Eerste Aanvullend Protocol bij dat Verdrag, met artikel 18

van het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten en met artikel 14 van het Verdrag inzake de rechten van het kind.

Volgens het middel zijn de rechten van de ouders en van de kinderen om hun godsdienst volgens het joods-orthodoxe geloof te belijden, geschonden, doordat de bestreden regeling de verplichting oplegt om, enerzijds, de betrokken kinderen voor deelname aan de examens van de examencommissie van de Vlaamse Gemeenschap in te schrijven en, anderzijds, hen in een school van het reguliere onderwijsnet in te schrijven, indien zij niet binnen het vooropgestelde tijds kader voor die examens zouden slagen. In hoofde van de verzoekende vzw's wordt het recht geschonden om de schoolgaande kinderen van de joods-orthodoxe leefgemeenschap voor te bereiden op een leven als gelovige, joods-orthodoxe Jood. De verzoekende partijen benadrukken dat de huidige zaak daarin fundamenteel verschilt van de zaken waarover het Hof zich bij zijn arresten nrs. 107/2009 en 168/2009 heeft uitgesproken.

Allereerst moeten de bestreden normen worden getoetst met verwijzing naar de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens, dat meermaals het universele belang van de vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst heeft beklemtoond en de godsdienstvrijheid van minderjarigen heeft erkend. Artikel 9.1 van het Europees Verdrag voor de rechten van de mens en artikel 18, lid 1, van het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten geven een ruime omschrijving van de wijze waarop iemand zijn godsdienst of overtuiging kan belijden: beschermd worden de eredienst, alsook het onderwijzen ervan, de praktische toepassing ervan, alsook het onderhouden van de geboden en van de voorschriften. Zoals de meeste mensenrechten, is ook de vrijheid om een godsdienst of een overtuiging te belijden, niet absoluut: artikel 9.2 van het voormelde Europees Verdrag, artikel 18, lid 3, van het voormelde Internationaal Verdrag en artikel 14, lid 3, van het Kinderrechtenverdrag erkennen dat het noodzakelijk kan zijn om in een democratische samenleving, waar verschillende godsdiensten tezelfdertijd binnen een zelfde bevolkingsgroep voorkomen, beperkingen aan die vrijheid te stellen. Het doel van die beperkingen bestaat erin de belangen van verschillende groepen met elkaar te verzoenen en te waarborgen dat de overtuigingen van eenieder worden gerespecteerd. De verzoekende partijen merken daarbij op dat de gestrengheid - de « toetsingsintensiteit » - van de criteria waarin het voormelde artikel 9.2 van het Europees Verdrag voorziet, hoger moet liggen dan doorgaans het geval is, vermits de bestreden bepalingen op een grondrecht ingrijpen.

Vervolgens verwijzen de verzoekende partijen naar de rechtspraak inzake de godsdienstvrijheid en het privéonderwijs, meer bepaald naar de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens en naar het arrest van het *Supreme Court* van de Verenigde Staten in de zaak *Wisconsin t. Yoder*.

De rechtspraak van het Europees Hof betreffende « het recht van ouders om zich van die opvoeding en van dat onderwijs ter verzekeren, die overeenstemmen met hun eigen godsdienstige en filosofische overtuigingen » (artikel 2 van het voormelde Eerste Aanvullend Protocol) en de mogelijkheid voor de ouders om in dat kader al dan niet op privéonderwijs een beroep te doen of om zelf huisonderwijs in te richten, heeft zich nagenoeg exclusief ontwikkeld na diverse beroepen die door ouders werden ingesteld tegen Zweden en Duitsland, landen waar een schoolplicht bestaat en waar de inrichting van privéonderwijs wordt ontmoedigd of zelfs wordt verboden. In die zaken heeft het Europees Hof geweigerd om in te gaan tegen de geldende grondwettelijke tradities van de betrokken landen en heeft het een verlaagde toetsingsintensiteit gehanteerd bij de beoordeling van de proportionaliteit van de Zweedse en Duitse bepalingen (EHRM, 11 september 2006, *Konrad t. Duitsland*; 13 september 2011, *Dojan e.a. t. Duitsland*). De beoordelingsmarge die aldus door het Europees Hof aan de verdragsluitende partijen wordt gelaten, kan evenwel te dezen niet zonder meer naar het nationale niveau worden getransponeerd. Wanneer de nationale rechter zich al te zeer zou spiegelen aan de Europese rechtspraak waarin slechts marginaal wordt getoetst, bestaat het gevaar dat de Europese minimumnorm tot algemene standaard zou worden verheven en dat de eigen grondrechten die een ruimere bescherming bieden, onder druk zouden komen te staan.

Vermits de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens in de voorliggende zaak geen dienstige leidraad biedt, is het nuttig om aanknopingspunten te zoeken bij de rechtspraak van buitenlandse rechtscollages die wel reeds, in het kader van een volle toetsing, uitspraak in die materie hebben gedaan. In dat verband citeren de verzoekende partijen uitgebreid uit het arrest van het *Supreme Court* in de zaak *Wisconsin t. Yoder*. In die zaak diende het *Supreme Court* uitspraak te doen over de vraag of kinderen van de religieuze *Amish*-minderheid verplicht konden worden geïntegreerd in het onderwijssysteem dan wel of de *Amish* het recht hadden om hun kinderen, overeenkomstig hun eeuwenoude religieuze overtuiging en tradities, binnen hun eigen gemeenschap te onderwijzen.

Volgens de verzoekende partijen gelden de overwegingen en de beginselen die in dat arrest van het *Supreme Court* werden uiteengezet te dezen onverkort.

De bestreden regeling - inzonderheid de artikelen II.10 en III.20 - dwingt de ouders en de kinderen ertoe in voorkomend geval te kiezen voor een onderwijsinstelling van het reguliere onderwijs. De verplichting voor de kinderen tot deelname aan de examens van de examencommissie is reeds een ernstige beperking die het thans door de kinderen gevolgde religieuze onderwijs kan stopzetten. Immers, de specifieke vorm van onderwijs, conform de tradities van het joods-orthodoxe geloof, vereist grote inspanningen, gelet op het zeer zware lesprogramma. Bovendien zullen de betrokken kinderen, in het bijzonder zij die de in het decreet vastgestelde leeftijden bereiken, zich zeer intensief moeten voorbereiden om enige kans van slagen voor de aan hen opgelegde examens te hebben. Daaruit volgt dat de betrokken kinderen niet langer in de eeuwenoude gevestigde tradities van hun cultuur kunnen worden onderwezen, zodat het voor hen nagenoeg onmogelijk wordt gemaakt om dat geloof te belijden. Tegelijk wordt - in subsidiaire orde - ook de vrije meningsuiting van de betrokkenen geschonden : de uitoefening van het recht om de levensopvattingen te verkondigen en over te dragen die thans in de Joodse onderwijsinstellingen worden verkondigd en overgedragen, wordt ernstig bemoeilijkt, zo niet onmogelijk gemaakt.

De bestreden regeling is tevens onvoldoende voorzienbaar. De verzoekende partijen verkeren in de onmogelijkheid om hun gedragingen tijdig aan te passen wegens de hoge vereisten van het bestreden decreet en zij zullen de bijzonder zware sanctie, namelijk een gedwongen integratie in het reguliere onderwijs, aldus niet kunnen vermijden. De bestreden bepalingen zijn immers op 1 september 2013 in werking getreden, dus minder dan een week na de bekendmaking van het decreet in het *Belgisch Staatsblad* op 27 augustus 2013. Bovendien dienen de Joodse kinderen die reeds de leeftijd van elf of vijftien jaar hebben bereikt, onmiddellijk te worden ingeschreven voor deelname aan het examen van de examencommissie.

De bestreden regeling is niet ingegeven door een dringende maatschappelijke behoefte in een democratische samenleving. Er valt niet in te zien hoe het religieuze onderricht van de verzoekende partijen en hun wens om zo hun eeuwenoude levenswijze en tradities te bestendigen, zou ingaan tegen de openbare orde, gezondheid of zedelijkheid of de bescherming van de rechten en vrijheden van anderen.

Ten slotte zijn de bestreden bepalingen niet nuttig om het door de decreetgever nagestreefde doel te bereiken, gaan veel verder dan nodig is om dat doel te bereiken en zijn er onevenredig mee. In dat verband verwijzen de verzoekende partijen naar hetgeen zij bij de bespreking van het eerste, het tweede en het derde middel hebben uiteengezet.

A.16.2. Naar analogie met wat zij omtrent de schending van het recht op privéleven heeft uiteengezet, wijst de Vlaamse Regering erop dat volgens de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens een verband bestaat tussen het recht op onderwijs en het recht op godsdienst- en gewetensvrijheid.

In hoofdorde betoogt de Vlaamse Regering dat de verplichte registratie voor de examens bij de examencommissie en de verplichte inschrijving in het reguliere erkende, gefinancierde of gesubsidieerde onderwijs, bij niet-slagen, de vrijheid van geweten, godsdienst en gedachte niet rechtstreeks raken. De decreetgever verplicht de verzoekende partijen niet om hun levensbeschouwing op enigerlei wijze aan te passen of het onderricht daaromtrent te herzien. In tegenstelling tot wat de verzoekende partijen beweren, worden zij evenmin op onrechtstreekse wijze geraakt. In dat verband wijst de Vlaamse Regering nogmaals erop dat niet wordt getoetst aan de leerplannen die in het reguliere onderwijs bestaan. Zo wordt niet voorzien in een toetsing van de godsdienstige opvoeding, de plastische opvoeding, de lichamelijke opvoeding, de ICT-kwalificaties en de algemene kwalificaties die onder de algemene vakoverschrijdende eindtermen vallen. Overigens leveren de verzoekende partijen niet het bewijs dat de godsdienstvrijheid op indirecte wijze zou worden geraakt omdat een overdracht van de religieuze traditie onmogelijk zou zijn geworden.

In ondergeschikte orde is de Vlaamse Regering van oordeel dat de bestreden maatregelen niet onevenredig zijn. Zoals het Europees Hof voor de Rechten van de Mens heeft aangegeven, hebben de wensen van de ouders, van de leerplichtigen en van de onderwijsverstrekkers om het onderwijs naar eigen inzicht (met inbegrip van een religieus-filosofisch inzicht) te laten verlopen, geen voorrang op de bekommernis van de overheid om het recht op onderwijs van kinderen te waarborgen zodat zij in de samenleving kunnen participeren. De eventuele verplichting voor de privéscholen om hun programma's enigszins aan te passen aan de noden om hun leerlingen op de examens voor te bereiden, is geen onevenredige maatregel om het nagestreefde kwaliteitsdoel van de decreetgever te bereiken.

De uitspraak van het *Supreme Court* in de zaak *Wisconsin t. Yoder* die door de verzoekende partijen wordt aangevoerd, is voor de Belgische context niet relevant. In die zaak werd geen uitspraak gedaan over de thans voorliggende essentiële kwestie, namelijk de vraag of de godsdienstvrijheid verhindert de overheid een kwaliteitsvolle basisopleiding te willen verlenen. Bovendien is de vrijheid van godsdienst in de Verenigde Staten een meer absoluut recht en kent de Amerikaanse Grondwet niet de vrijheid van onderwijs, met inbegrip van het recht op onderwijs voor de leerplichtige.

A.17.1. Het vijfde middel is afgeleid uit de schending, door de bestreden bepalingen - inzonderheid door de artikelen II.10 en III.20 -, van artikel 27 van de Grondwet, al dan niet in samenhang gelezen met artikel 11 van het Europees Verdrag voor de rechten van de mens.

Door aan de ouders van de leerlingen die een privéschool bezoeken, de verplichting op te leggen hun kinderen in een erkende, gesubsidieerde of door de overheid gefinancierde onderwijsinstelling in te schrijven, wanneer die kinderen niet tijdig een getuigschrift basisonderwijs respectievelijk secundair onderwijs behalen, schenden de bestreden normen de vrijheid van vereniging : de verwezenlijking van het maatschappelijk doel van de verzoekende verenigingen wordt onmogelijk gemaakt, minstens zeer ernstig bemoeilijkt. Voor die inperking van het recht op vrijheid van vereniging bestaat geen redelijke verantwoording, aangezien een dergelijke inperking in een democratische samenleving niet noodzakelijk is in het belang van de nationale veiligheid, de openbare veiligheid of het voorkomen van wanordelijkheden en strafbare feiten.

A.17.2. Volgens de Vlaamse Regering houdt de vrijheid van vereniging niet de verplichting voor de overheid in om een kader te creëren dat ertoe strekt de verrichting van de activiteiten van de verzoekende verenigingen te waarborgen. Elk beleid zou alsdan onmogelijk worden. De overheid is niet ertoe verplicht de onderwijswetgeving zo te organiseren dat private verstrekkers van onderwijs buiten het reguliere onderwijskader ongestoord en naar hun eigen inzicht onderwijsactiviteiten kunnen ontwikkelen. Overigens verhinderen de bestreden bepalingen niet dat de privéscholen van de verzoekende partijen verder activiteiten kunnen ontplooiën, zowel in een schoolse als in een naschoolse context.

A.18.1. Het zesde middel is afgeleid uit de schending van artikel 23, derde lid, 5°, van de Grondwet, al dan niet in samenhang gelezen met artikel 27 van het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten.

Door aan de ouders van de leerlingen die een privéschool bezoeken, de verplichting op te leggen hun kinderen in te schrijven voor de examens van de examencommissie van de Vlaamse Gemeenschap en hen in te schrijven in een erkende, gesubsidieerde of door de overheid gefinancierde onderwijsinstelling, wanneer die kinderen niet tijdig een getuigschrift basisonderwijs respectievelijk secundair onderwijs behalen, tast de bestreden regeling het grondwettelijk gewaarborgde recht van de verzoekende partijen op culturele en maatschappelijke ontplooiing aan (artikel 23, derde lid, 5°, van de Grondwet). Een soortgelijk recht wordt door artikel 27 van het voormelde Internationaal Verdrag specifiek gewaarborgd aan bepaalde minderheden, onder andere godsdienstige minderheden. De verplichting van de Staat is hier negatief geformuleerd : aan die minderheden mag niet het recht worden ontzegd om hun eigen cultuur en godsdienst te beleven en te belijden, in gemeenschap met de andere leden van hun groep. Voor de schending, door het bestreden decreet, van de voormelde toetsingsnormen bestaat geen redelijke verantwoording.

A.18.2. De Vlaamse Regering verwijst naar hetgeen zij bij de bespreking van het vierde middel heeft uiteengezet. De bestreden maatregelen hebben niet tot gevolg dat de eigenheid van de joods-orthodoxe gemeenschap wordt aangetast. Het blijft mogelijk om, mits aanpassing van het programma, kwaliteitsvol onderwijs te combineren met religieus geïnspireerd onderricht waarin de culturele aspecten van die gemeenschap aan bod komen. Overigens bewijzen de verzoekende partijen niet dat die combinatie onmogelijk zou zijn.

- B -

Ten aanzien van de bestreden bepalingen

B.1.1. De verzoekende partijen in de zaak nr. 5746 vorderen, in hoofdde, de vernietiging van artikel III.20 van het decreet van de Vlaamse Gemeenschap van 19 juli 2013 betreffende het Onderwijs XXIII, waarbij een artikel 110/30 over het huisonderwijs in het besluit van de Vlaamse Regering van 17 december 2010 houdende de codificatie betreffende het secundair onderwijs (hierna : de Codex Secundair Onderwijs), wordt ingevoegd. In ondergeschikte orde vorderen zij de vernietiging van dat artikel III.20 in zoverre het een artikel 110/30, § 1, tweede lid, in die Codex invoegt.

B.1.2. De verzoekende partijen in de zaak nr. 5756 vorderen de vernietiging van de artikelen II.1, 1°, II.9, II.10, II.45, III.2, 1°, III.19, III.20 en III.81 van hetzelfde decreet van 19 juli 2013.

B.2.1. De bestreden artikelen II.1, 1°, II.9, II.10 en II.45, opgenomen in hoofdstuk II (« Basisonderwijs ») van het decreet van 19 juli 2013, bepalen :

« Art. II.1. In artikel 3 van het decreet Basisonderwijs van 25 februari 1997, het laatst gewijzigd bij het decreet van 21 december 2012, worden de volgende wijzigingen aangebracht :

1° punt 24° wordt vervangen door wat volgt :

‘ 24° huisonderwijs :

- het onderwijs dat verstrekt wordt aan leerplichtigen van wie de ouders beslist hebben om hen niet in te schrijven in een door de Vlaamse Gemeenschap, de Franse Gemeenschap of de Duitstalige Gemeenschap erkende, gefinancierde of gesubsidieerde school;

- onder huisonderwijs wordt eveneens verstaan het onderwijs dat aan een leerplichtige wordt verstrekt in het kader van de toepassing van het besluit van de Vlaamse Regering van 27 juni 1990 waarbij de voorwaarden worden vastgesteld waaronder in bepaalde gemeenschapsinstellingen voor observatie en opvoeding en in onthaal- en oriëntatiecentra en in de observatiecentra, ressorterend onder de bijzondere jeugdbijstand aan de leerplicht kan worden voldaan; ’ ».

« Art. II.9. In hetzelfde decreet wordt een artikel *26bis/1* ingevoegd, dat luidt als volgt :

‘ Art. *26bis/1*. § 1. Ouders die opteren voor huisonderwijs moeten uiterlijk op de derde schooldag van het schooljaar waarin de leerplichtige huisonderwijs volgt, een verklaring van huisonderwijs met bijhorende informatie over het huisonderwijs, indienen bij de bevoegde diensten van de Vlaamse Gemeenschap.

De informatie over het huisonderwijs moet minstens de volgende elementen bevatten :

- 1° de persoonsgegevens van de ouders en de leerplichtige die het huisonderwijs volgt;
- 2° de gegevens van wie het huisonderwijs zal geven, met inbegrip van het opleidingsniveau van de lesgever(s) van het huisonderwijs;
- 3° de taal waarin het huisonderwijs zal worden verstrekt;
- 4° de periode wanneer het huisonderwijs zal plaatsvinden;
- 5° de onderwijsdoelen die met het huisonderwijs zullen worden nagestreefd;
- 6° de afstemming van het huisonderwijs op de leerbehoeften van de leerplichtige;
- 7° en, de bronnen en leermiddelen die zullen worden gebruikt voor het huisonderwijs.

De bevoegde diensten van de Vlaamse Gemeenschap zullen hiertoe een document ter beschikking stellen.

In afwijking van het eerste lid dienen ouders die hun leerplichtige kinderen inschrijven in één van volgende scholen, geen verklaring van huisonderwijs met bijhorende informatie in te dienen :

- 1° Europese scholen;
- 2° internationale scholen die door het International Baccalaureate (IB) te Genève geaccrediteerd zijn;
- 3° internationale scholen waarvan de studiebewijzen, na een gelijkwaardigheidsonderzoek door het Agentschap voor Kwaliteit in het Onderwijs, als gelijkwaardig worden beschouwd;
- 4° scholen gelegen in het buitenland.

§ 2. In afwijking van de termijn, vermeld in paragraaf 1, kunnen de ouders van volgende leerplichtigen steeds een verklaring van huisonderwijs en bijhorende informatie over het huisonderwijs indienen bij de bevoegde diensten van de Vlaamse Gemeenschap :

1° leerplichtigen die zich in de loop van een schooljaar domiciliëren in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest of het Vlaamse Gewest;

2° leerplichtigen die in de loop van een schooljaar naar het buitenland gaan, maar gedomicilieerd blijven in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest of het Vlaamse Gewest;

3° leerplichtigen die begeleid worden door een centrum voor leerlingenbegeleiding en indien dat centrum voor leerlingenbegeleiding na de nodige informatie door de ouders, geen gemotiveerd bezwaar indient tegen het starten met huisonderwijs, binnen de tien werkdagen nadat het betrokken centrum voor leerlingenbegeleiding op de hoogte werd gesteld van de verklaring. ' ».

« Art. II.10. In hetzelfde decreet wordt een artikel 26bis/2 ingevoegd, dat luidt als volgt :

‘ Art. 26bis/2. § 1. Ouders die opteren voor huisonderwijs zijn verplicht de leerplichtige in te schrijven bij de examencommissie met het oog op het verkrijgen van een getuigschrift Basisonderwijs als vermeld in artikel 56, uiterlijk in het schooljaar waarin de leerplichtige elf jaar is geworden voor 1 januari.

Als de leerplichtige zich niet tijdig aandient bij de examencommissie of na maximaal twee pogingen en uiterlijk in het schooljaar waarin hij of zij dertien jaar is geworden voor 1 januari het getuigschrift Basisonderwijs niet verkrijgt, moeten de ouders de leerplichtige inschrijven, hetzij in een school die erkend, gefinancierd of gesubsidieerd is door de Vlaamse Gemeenschap, Franse Gemeenschap of Duitstalige Gemeenschap, hetzij in één van volgende scholen :

1° Europese scholen;

2° internationale scholen die door het International Baccalaureate (IB) te Genève geaccrediteerd zijn;

3° internationale scholen waarvan de studiebewijzen, na een gelijkwaardigheidsonderzoek door het Agentschap voor Kwaliteit in het Onderwijs, als gelijkwaardig worden beschouwd;

4° scholen gelegen in het buitenland.

§ 2. In afwijking van paragraaf 1 moeten ouders van de volgende leerplichtigen, de leerplichtige niet inschrijven bij de examencommissie :

1° leerplichtigen aan wie een centrum voor leerlingenbegeleiding uitdrukkelijk een vrijstelling geeft voor het examen, vermeld in paragraaf 1;

2° indien de leerplichtige in het bezit is van een individuele gelijkwaardigheidsbeslissing met minstens het niveau van het basisonderwijs;

3° leerplichtigen die ingeschreven zijn in één van volgende scholen :

a) Europese scholen;

b) internationale scholen die door het International Baccalaureate (IB) te Genève geaccrediteerd zijn;

c) internationale scholen waarvan de studiebewijzen, na een gelijkwaardigheidsonderzoek door het Agentschap voor Kwaliteit in het Onderwijs, als gelijkwaardig worden beschouwd;

d) scholen gelegen in het buitenland. ' ».

« Art. II.45. Dit hoofdstuk treedt in werking op 1 september 2013.

Artikel II.4, II.5, II.19, 2° en II.20 hebben uitwerking met ingang van 1 september 2012.

Artikel II.2, II.3, II.7, II.14 en II.22 treden in werking op 1 september 2014 ».

B.2.2. De bestreden artikelen III.2, 1°, III.19, III.20 en III.81, opgenomen in hoofdstuk III (« Secundair onderwijs ») van het decreet van 19 juli 2013, bepalen :

« Art. III.2. In artikel 3 van [de Codex Secundair Onderwijs], gewijzigd bij de decreten van 1 juli 2011, 25 november 2011 en 21 december 2012, worden de volgende wijzigingen aangebracht :

1° er wordt een punt 15°/1 ingevoegd, dat luidt als volgt :

‘ 15°/1 huisonderwijs :

- het onderwijs dat verstrekt wordt aan leerplichtigen van wie de ouders beslist hebben om hen niet in te schrijven in een door de Vlaamse Gemeenschap, de Franse Gemeenschap of de Duitstalige Gemeenschap erkende, gefinancierde of gesubsidieerde school of centrum;

- onder huisonderwijs wordt eveneens verstaan het onderwijs dat aan een leerplichtige wordt verstrekt in het kader van één van volgende regelingen :

1° het besluit van de Vlaamse Regering van 27 juni 1990 waarbij de voorwaarden worden vastgesteld waaronder in bepaalde gemeenschapsinstellingen voor observatie en opvoeding en in onthaal- en oriëntatiecentra en in de observatiecentra, ressorterend onder de bijzondere jeugdbijstand aan de leerplicht kan worden voldaan;

2° het koninklijk besluit van 1 maart 2002 tot oprichting van een Centrum voor voorlopige plaatsing van minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd;

3° het koninklijk besluit van 12 november 2009 tot oprichting van een gesloten federaal centrum voor minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd; ' ».

« Art. III.19. In dezelfde codex wordt in hoofdstuk 1/3 een artikel 110/29 ingevoegd, dat luidt als volgt :

‘ Art. 110/29. § 1. Ouders die opteren voor huisonderwijs moeten uiterlijk op de derde schooldag van het schooljaar waarin de leerplichtige huisonderwijs volgt, een verklaring van huisonderwijs met bijhorende informatie over het huisonderwijs, indienen bij de bevoegde diensten van de Vlaamse Gemeenschap. Die informatie over het huisonderwijs moet minstens de volgende elementen bevatten :

- 1° de persoonsgegevens van de ouders en de leerplichtige die het huisonderwijs volgt;
- 2° de gegevens van wie het huisonderwijs zal geven, met inbegrip van het opleidingsniveau van de lesgever(s) van het huisonderwijs;
- 3° de taal waarin het huisonderwijs zal worden verstrekt;
- 4° de periode wanneer het huisonderwijs zal plaatsvinden;
- 5° de onderwijsdoelen die met het huisonderwijs zullen worden nagestreefd;
- 6° de afstemming van het huisonderwijs op de leerbehoeften van de leerplichtige;
- 7° de bronnen en leermiddelen die zullen worden gebruikt voor het huisonderwijs.

De bevoegde diensten van de Vlaamse Gemeenschap zullen hiertoe een document ter beschikking stellen.

In afwijking van het eerste lid dienen ouders die hun leerplichtige kinderen inschrijven in één van volgende scholen, geen verklaring van huisonderwijs met bijhorende informatie in te dienen :

- 1° Europese scholen;
- 2° internationale scholen die door het International Baccalaureate (IB) te Genève geaccrediteerd zijn;
- 3° internationale scholen waarvan de studiebewijzen, na een gelijkwaardigheidsonderzoek door het Agentschap voor Kwaliteit in het Onderwijs, als gelijkwaardig worden beschouwd;
- 4° scholen in het buitenland.

§ 2. In afwijking van de termijn, vermeld in paragraaf 1, kunnen de ouders van volgende leerplichtigen steeds een verklaring van huisonderwijs met bijhorende informatie over het huisonderwijs indienen bij de bevoegde diensten van de Vlaamse Gemeenschap :

1° leerplichtigen die zich in de loop van een schooljaar domiciliëren in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest of het Vlaamse Gewest;

2° leerplichtigen die in de loop van een schooljaar naar het buitenland gaan, maar gedomicilieerd blijven in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest of het Vlaamse Gewest;

3° leerplichtigen die begeleid worden door een centrum voor leerlingenbegeleiding en indien dat centrum voor leerlingenbegeleiding na de nodige informatie door de ouders, geen gemotiveerd bezwaar indient tegen het starten met huisonderwijs, binnen de tien werkdagen nadat het betrokken centrum voor leerlingenbegeleiding op de hoogte werd gesteld van de verklaring. ' ».

« Art. III.20. In dezelfde codex wordt in hoofdstuk 1/3 een artikel 110/30 ingevoegd, dat luidt als volgt :

‘ Art. 110/30. § 1. Ouders die opteren voor huisonderwijs zijn verplicht de leerplichtige in te schrijven bij de examencommissie van de Vlaamse Gemeenschap van het secundair onderwijs.

Als de leerplichtige uiterlijk binnen het schooljaar waarin hij de leeftijd van vijftien jaar bereikt, via de examencommissie geen enkel getuigschrift of diploma van het secundair onderwijs behaalt, dienen de ouders de leerplichtige in te schrijven hetzij in een school, centrum voor deeltijds beroepssecundair onderwijs of centrum voor vorming van zelfstandigen en kleine en middelgrote ondernemingen, die erkend, gefinancierd of gesubsidieerd zijn door de Vlaamse Gemeenschap, Franse Gemeenschap of Duitstalige Gemeenschap, hetzij in één van volgende scholen :

1° Europese scholen;

2° internationale scholen die door het International Baccalaureate (IB) te Genève geaccrediteerd zijn;

3° internationale scholen waarvan de studiebewijzen, na een gelijkwaardigheidsonderzoek door het Agentschap voor Kwaliteit in het Onderwijs, als gelijkwaardig worden beschouwd;

4° scholen gelegen in het buitenland.

Hiertoe heeft de leerplichtige maximaal twee pogingen. Met maximaal twee pogingen wordt bedoeld dat voor elk onderdeel van het examenprogramma, zijnde een vak of een cluster van vakken, de leerplichtige tweemaal aan het examen mag deelnemen en er bijgevolg één herkansing is.

§ 2. In afwijking van paragraaf 1 moeten ouders de leerplichtige niet inschrijven bij de examencommissie :

1° indien een centrum voor leerlingenbegeleiding uitdrukkelijk een vrijstelling geeft voor de examens, vermeld in paragraaf 1;

2° indien de leerplichtige in het bezit is van een individuele gelijkwaardigheidsbeslissing met minstens het niveau van de eerste graad secundair onderwijs;

3° indien de leerplichtige ingeschreven is in één van de volgende scholen :

a) Europese scholen;

b) internationale scholen die door het International Baccalaureate (IB) te Genève geaccrediteerd zijn;

c) internationale scholen waarvan de studiebewijzen, na een gelijkwaardigheidsonderzoek door het Agentschap voor Kwaliteit in het Onderwijs, als gelijkwaardig worden beschouwd;

d) scholen gelegen in het buitenland. ' ».

« Art. III.81. Dit hoofdstuk treedt in werking op 1 september 2013.

Artikel III.1, III.11, 1°, III.12, III.14, 2° en III.15 hebben uitwerking met ingang van 1 september 2012.

Artikel III.2, 4°, 5°, 6°, 8°, III.24, III.27, III.28, III.29, III.32, III.34 tot en met III.53, III.57, III.58, III.63, III.66, III.67, III.69 en III.72 treden in werking op 1 september 2014 ».

B.3.1. In de memorie van toelichting van het ontwerp dat het bestreden decreet is geworden, wordt de nieuwe regelgeving inzake huisonderwijs als volgt toegelicht :

« Ouders kunnen in functie van hun kind voor een bepaalde vorm van huisonderwijs kiezen. Om een helder kader te schetsen en de kwaliteit van het huisonderwijs te waarborgen, is het noodzakelijk de regelgeving op een aantal punten te verduidelijken en nieuwe elementen toe te voegen. De aanpassingen situeren zich op het vlak van terminologie, instapdatum, controle op het huisonderwijs en een kwaliteitscontrole via de Vlaamse examencommissie.

Het huisonderwijs wordt nu duidelijk gedefinieerd als het onderwijs dat verstrekt wordt aan leerplichtigen van wie de ouders beslist hebben om hen niet in te schrijven in een door een Gemeenschap erkende, gefinancierde of gesubsidieerde school » (*Parl. St.*, Vlaams Parlement, 2012-2013, nr. 2066/1, pp. 10-11).

De artikelsgewijze toelichting vermeldt :

« Vanuit de Vlaamse Overheid worden ouders aangemoedigd om hun kinderen in te schrijven in een school die erkend, gefinancierd of gesubsidieerd is door de Vlaamse Gemeenschap. In België bestaat echter geen schoolplicht maar leerplicht. Ouders kunnen met andere woorden in functie van hun kind voor een bepaalde vorm van huisonderwijs kiezen. Cijfers in dit verband tonen aan dat steeds meer leerlingen op deze manier voldoen aan de leerplicht. [...]

Huisonderwijs kan georganiseerd worden in individueel verband, maar ook privéscholen vallen onder het stelsel van huisonderwijs. Dit zijn ook alle scholen, andere dan deze die door de Vlaamse Gemeenschap, de Franse Gemeenschap of de Duitstalige Gemeenschap erkend, gefinancierd of gesubsidieerd zijn. In dit geval spreken we van collectief huisonderwijs. Tussen deze twee uitersten zijn heel wat tussenvormen mogelijk, zoals bijvoorbeeld een feitelijke vereniging van ouders die huisonderwijs organiseert of bekostigt voor een beperkte groep kinderen » (*ibid.*, p. 19).

B.3.2. Wat inzonderheid de « kwaliteitscontrole » betreft, meer bepaald de toetsing via de examencommissie van de Vlaamse Gemeenschap, vermeldt de memorie van toelichting :

« De inhoudelijke toetsing van de kwaliteit van huisonderwijs is vandaag erg beperkt.

De minimale vereisten die door de leerplichtwet en het decreet basisonderwijs opgelegd worden zijn de volgende :

‘ 1° het onderwijs is gericht op de ontplooiing van de volledige persoonlijkheid en de talenten van het kind en op de voorbereiding van het kind op een actief leven als volwassene;

2° het onderwijs bevordert het respect voor de grondrechten van de mens en voor de culturele waarden van het kind zelf en van anderen. ’

Naar aanleiding van het decreet van 25 april 2008 van de Franse Gemeenschap tot vaststelling van de voorwaarden om te kunnen voldoen aan de leerplicht buiten het gefinancierd of gesubsidieerd onderwijs, bevestigde het Grondwettelijk Hof dat de vrijheid van onderwijs beperkt wordt door het hogere recht van het kind op kwalitatief onderwijs. (Arrest 168/2009, 29 oktober 2009, Arrest 107/2009, 9 juli 2009)

[...]

Bovenvermelde rechtspraak opent nieuwe mogelijkheden om ook in Vlaanderen de kwaliteit van het huisonderwijs effectiever en efficiënter op te volgen, onder meer via de examencommissie en de onderwijsinspectie.

Ouders die kiezen om hun kinderen huisonderwijs te laten volgen en hen dus niet inschrijven in een school die erkend, gefinancierd of gesubsidieerd is door de Vlaamse Gemeenschap, Franse Gemeenschap, Duitstalige Gemeenschap, of in een Europese school of in sommige internationale scholen, dienen :

- uiterlijk in het schooljaar waarin de leerplichtige 11 jaar is geworden voor 1 januari, die in te schrijven bij de examencommissie van de Vlaamse Gemeenschap. Bovendien dient de leerplichtige ook te slagen voor dit toetsingsmoment. Dit betekent concreet het getuigschrift basisonderwijs verkrijgen. Indien de leerling niet slaagt voor de examencommissie dan kan hij zich nog een tweede keer inschrijven bij de examencommissie van de Vlaamse Gemeenschap;

- de leerplichtige uiterlijk binnen het schooljaar waarin die de leeftijd van 15 jaar bereikt, aan te melden bij de examencommissie van de Vlaamse Gemeenschap. Bovendien dient de leerplichtige ook te slagen voor dit toetsingsmoment. Dit betekent concreet slagen voor vakken die leiden tot een getuigschrift of een diploma van het secundair onderwijs, zoals vastgelegd in een examenprogramma van de examencommissie. Er wordt aan de leerplichtige de ruimte gelaten met het oog op welk getuigschrift of diploma van het secundair onderwijs hij of zij zich aanmeldt bij de examencommissie. Dit heeft tot gevolg dat men minstens het getuigschrift van de eerste graad van het secundair onderwijs dient te behalen, maar ook een hoger getuigschrift of het diploma van het secundair onderwijs kan nastreven. Indien de leerling niet slaagt voor de examencommissie dan kan hij zich nog een tweede keer inschrijven bij de examencommissie van de Vlaamse Gemeenschap.

Ter verduidelijking wordt gesteld dat met twee pogingen bedoeld wordt, dat voor elk onderdeel van het examenprogramma (per vak of per cluster van vakken) de kandidaat tweemaal aan het examen mag deelnemen, hij heeft dus één herkansing. Dit staat los van de chronologie van de examens en het tijdstip waarop de examens plaats vinden. Daarbij is het verder zo dat de decreetgever sinds 1 oktober 2012 de werking van de examencommissies flexibeler heeft gemaakt, onder meer door continu examens in te richten.

Op de verplichting om zich aan te melden bij de examencommissie is een uitzondering voorzien voor leerlingen met bijzondere noden. Een centrum voor leerlingenbegeleiding kan oordelen dat een leerling niet in staat is om deel te nemen aan hogergenoemde examens georganiseerd door de examencommissie en hiervoor uitdrukkelijk een vrijstelling verlenen. De leerlingen die een vrijstelling kunnen krijgen via een centrum voor leerlingenbegeleiding voor deelname aan de examencommissie hoeven niet dezelfde leerlingen te zijn als de leerlingen die zouden worden doorverwezen naar het buitengewoon onderwijs. Ook leerlingen met een inschrijvingsverslag voor het buitengewoon onderwijs kunnen, onder bepaalde voorwaarden, een getuigschrift halen.

Een leerplichtige die tweemaal op rij niet slaagt of die zich de eerste keer niet inschreef bij de examencommissie voor hij de leeftijd van 11 jaar bereikte op 1 januari van het schooljaar, dient zich opnieuw in te schrijven, hetzij in het onderwijs dat door de overheid erkend werd voor het vervullen van de leerplicht, hetzij in één van de volgende scholen :

1° Europese scholen;

2° Internationale scholen die door het International Baccalaureate (IB) te Genève geaccrediteerd zijn;

3° Internationale scholen waarvan de studiebewijzen, na een gelijkwaardigheidsonderzoek door het Agentschap voor Kwaliteit in het Onderwijs, als gelijkwaardig worden beschouwd;

4° Scholen gelegen in het buitenland » (*Parl. St.*, Vlaams Parlement, 2012-2013, nr. 2066/1, pp. 23, 26-27).

B.3.3. De minister van Onderwijs verklaarde in de Commissie voor Onderwijs :

« Om de kwaliteit van het huisonderwijs te waarborgen, is het noodzakelijk de regelgeving op een aantal punten te verduidelijken en nieuwe elementen toe te voegen. De aanpassingen situeren zich op het vlak van terminologie, instapdatum, controle op het huisonderwijs door de onderwijsinspectie en een verplichte kwaliteitscontrole via een inschrijving bij de Vlaamse examencommissie.

De Vlaamse Gemeenschap neemt nu maatregelen om het huisonderwijs kwalitatief te houden. Hiervoor wordt gesteund op twee arresten van het Grondwettelijk Hof over een gelijkaardige regeling van 2008 voor het huisonderwijs in de Franse Gemeenschap. Het gaat om de arresten 107/2009 van 9 juli 2009 en 168/2009 van 29 oktober 2009. Volgens het Grondwettelijk Hof kan de onderwijsoverheid optreden ter bescherming van het recht van het kind op kwalitatief onderwijs. Voor de naleving van de leerplicht kan een onderwijsoverheid controles uitvoeren om na te gaan of alle kinderen daadwerkelijk, zelfs thuis, voldoende onderwijs krijgen waardoor aan de leerplicht wordt voldaan.

Het Grondwettelijk Hof heeft geen bezwaren dat na een procedure (onderwijsinspectie, examencommissie) ouders die huisonderwijs organiseren, verplicht worden om hun kind in te schrijven in een school. Daarbij behouden de ouders hun keuzevrijheid ten aanzien van het soort school, die niet noodzakelijk georganiseerd of gesubsidieerd moet zijn. Het kan ook gaan om een erkende school » (*Parl. St.*, Vlaams Parlement, 2012-2013, nr. 2066/7, pp. 5-6).

B.3.4. In haar advies merkte de afdeling wetgeving van de Raad van State het volgende op :

« Het ontwerp bevat een aantal bepalingen met nieuwe regels voor het ‘ huisonderwijs ’. Het gaat inzonderheid om, wat betreft het basisonderwijs, de artikelen II.1, 1°, II.8, II.9, II.10 en II.11, en wat betreft het secundair onderwijs, de artikelen III.2, 1°, III.17, III.18, III.19, III.20, III.21, III.22 en III.23 van het ontwerp. Deze bepalingen hebben voornamelijk tot doel om de kwaliteit van het huisonderwijs op een meer effectieve en efficiënte wijze op te volgen, onder meer via de examencommissie (artikelen II.9 en III.20 van het ontwerp) en de onderwijsinspectie (artikel III.21 van het ontwerp).

Aangezien deze bepalingen een verdere inperking van de vrijheid van onderwijs kunnen inhouden, rijst de vraag of deze bepalingen in overeenstemming zijn met artikel 24, § 1, van de Grondwet.

In de memorie van toelichting wordt op omstandige wijze verwezen naar de rechtspraak van het Grondwettelijk Hof, inzonderheid de arresten nr. 107/2009 van 9 juli 2009 en nr. 168/2009 van 29 oktober 2009. Deze arresten hebben betrekking op het decreet van de Franse Gemeenschap van 25 april 2008 ‘ tot vaststelling van de voorwaarden om te kunnen voldoen aan de leerplicht buiten het onderwijs georganiseerd of gesubsidieerd door de Franse Gemeenschap ’.

Uit de beginselen vermeld in deze arresten (arrest 107/2009, B.30.2 en B.30.3; arrest 168/2009, B.5.1 en B.5.2, B.7.3, B.10.1.1 tot B.10.4, B.14.2) en de nadere toelichting in de memorie van toelichting kan worden afgeleid dat de bepalingen van het ontwerp die

betrekking hebben op het huisonderwijs in overeenstemming zijn met artikel 24, § 1, van de Grondwet. In geval van betwisting zal het in laatste instantie aan het Grondwettelijk Hof toekomen om te oordelen of de betrokken regeling al of niet in overeenstemming met de Grondwet is » (*Parl. St.*, Vlaams Parlement, 2012-2013, nr. 2066/1, p. 307).

Ten aanzien van het belang van de verzoekende partijen

B.4.1. De Grondwet en de bijzondere wet van 6 januari 1989 op het Grondwettelijk Hof vereisen dat elke natuurlijke persoon of rechtspersoon die een beroep tot vernietiging instelt, doet blijken van een belang. Van het vereiste belang doen slechts blijken de personen wier situatie door de bestreden norm rechtstreeks en ongunstig zou kunnen worden geraakt.

B.4.2. De verzoekende partijen zijn ofwel ouders die huisonderwijs aan hun kind verstrekken (zaak nr. 5746), ofwel privéscholen die niet zijn erkend, gesubsidieerd of gefinancierd door de Vlaamse Gemeenschap, ofwel ouders van kinderen die collectief huisonderwijs in die privéscholen volgen (zaak nr. 5756).

B.4.3. In de zaak nr. 5756 is de Vlaamse Regering van oordeel dat het beroep tot vernietiging, in zoverre het namens een aantal van de voormelde privéscholen, opgericht in de vorm van een vzw, is ingesteld, niet ontvankelijk zou zijn omdat het bevoegde bestuursorgaan niet rechtsgeldig zou zijn samengesteld of niet rechtsgeldig zou hebben vergaderd. Bovendien zou het beroep van de verzoekende verenigingen niet ontvankelijk zijn wegens ontstentenis van een rechtstreeks en actueel belang.

B.4.4. De verzoekende partijen kunnen in beide zaken rechtstreeks en ongunstig in hun situatie worden geraakt door de bestreden bepalingen waarin, onder meer, de voorwaarden worden vastgelegd waaronder het huisonderwijs kan worden ingericht, door dat onderwijs met name te onderwerpen aan een toezicht en de leerplichtige kinderen die dat type van onderwijs volgen, ertoe te verplichten deel te nemen aan examens bij de examencommissie van de Vlaamse Gemeenschap.

B.4.5. Aangezien het belang van de verzoekende partijen in de zaak nr. 5746 en van sommige van de verzoekende partijen in de zaak nr. 5756 vaststaat, is het niet nodig het belang en de procesbekwaamheid te onderzoeken van de andere verzoekende verenigingen in de zaak nr. 5756.

B.4.6. De exceptie wordt verworpen.

Ten aanzien van de tussenkomenende partijen

B.5.1. Moshe Friedman en Lea Rosenzweig hebben bij aangetekende brief van 2 december 2013 een « verzoekschrift tot vrijwillige tussenkomst » in de zaak nr. 5756 ingediend. Bij aangetekende brief van 6 januari 2014 hebben zij een memorie ingediend, waarin zij het Hof verzoeken het beroep tot vernietiging te verwerpen.

B.5.2. Bij aangetekende brief van 7 januari 2014 vragen de verzoekende partijen in de zaak nr. 5756 het Hof om de memorie van 6 januari 2014 uit de debatten te weren en het verzoek tot tussenkomst niet ontvankelijk te verklaren, onder meer wegens ontstentenis van belang van de tussenkomenende partijen, vermits de kinderen van de tussenkomenende partijen sinds het einde van het vorige schooljaar in een officiële en gesubsidieerde onderwijsinstelling zouden zijn ingeschreven.

B.5.3. In hun memorie van 20 maart 2014, ter griffie ontvangen op 25 maart 2014, brengen de tussenkomenende partijen voldoende elementen aan waaruit blijkt dat zij rechtstreeks en ongunstig zouden kunnen worden geraakt door de inwilliging van het beroep tot vernietiging.

De exceptie wordt verworpen.

Ten aanzien van de middelen

B.6.1. De verzoekende partijen in de zaak nr. 5746 voeren drie middelen aan, afgeleid uit de schending, door artikel III.20 van het decreet van 19 juli 2013, van de artikelen 10 en 24, §§ 1, 3 en 4, van de Grondwet.

De verzoekende partijen in de zaak nr. 5756 voeren zes middelen aan, afgeleid uit de schending, door de artikelen II.1, 1°, II.9, II.10, II.45, III.2, 1°, III.19, III.20 en III.81 van hetzelfde decreet, van de artikelen 10, 11, 19, 22, 23, derde lid, 5°, 24, §§ 1 en 4, en 27 van de Grondwet, al dan niet in samenhang gelezen met de artikelen 22*bis* en 24, § 3, van de Grondwet, met een aantal internationale verdragsbepalingen en met een aantal algemene rechtsbeginselen.

B.6.2. Het Hof onderzoekt de middelen in de onderstaande volgorde :

- wat de vrijheid van onderwijs betreft (eerste middel in de zaak nr. 5746 en eerste middel in de zaak nr. 5756) (B.7-B.15);
- wat het recht op onderwijs betreft (derde middel in de zaak nr. 5746) (B.16-B.18);
- wat de gelijkheid inzake onderwijs betreft (tweede middel in de zaak nr. 5746 en derde middel in de zaak nr. 5756) (B.19-B.30);
- wat het recht op eerbiediging van het privéleven betreft (tweede middel in de zaak nr. 5756) (B.31-B.35);
- wat de vrijheid van erediens en van meningsuiting betreft (vierde middel in de zaak nr. 5756) (B.36-B.43);
- wat de vrijheid van vereniging betreft (vijfde middel in de zaak nr. 5756) (B.44-B.47);
- wat het recht op culturele en maatschappelijke ontplooiing betreft (zesde middel in de zaak nr. 5756) (B.48-B.51).

Wat de vrijheid van onderwijs betreft

B.7.1. Het eerste middel dat door de verzoekende partijen in de zaak nr. 5746 wordt aangevoerd, is afgeleid uit de schending, door artikel III.20, van artikel 24, § 1, van de Grondwet, dat de vrijheid van onderwijs waarborgt.

Ouders die voor huisonderwijs opteren, zijn verplicht de leerplichtige in te schrijven bij de examencommissie van de Vlaamse Gemeenschap van het secundair onderwijs, wat volgens de verzoekende partijen zou impliceren dat een bepaalde leerstof wordt opgelegd. Voorts dient de leerplichtige leerling van huisonderwijs uiterlijk binnen het schooljaar waarin hij de leeftijd van vijftien jaar bereikt, via de examencommissie een getuigschrift of een diploma van het secundair onderwijs te behalen. De vrijheid van onderwijs zou de vrijheid inhouden om een eigen pedagogisch project te ontwikkelen en om een specifiek leertraject te volgen. Door een leeftijd op te leggen waarop het getuigschrift moet worden behaald, zou de keuze om een bepaald leertraject te volgen aanzienlijk worden beperkt.

B.7.2. Het eerste middel dat door de verzoekende partijen in de zaak nr. 5756 wordt aangevoerd, is afgeleid uit de schending, door de artikelen II.10 en III.20, van artikel 24, § 1, eerste lid, van de Grondwet, al dan niet in samenhang gelezen met artikel 2.1 van het Eerste Aanvullend Protocol bij het Europees Verdrag voor de rechten van de mens.

De bestreden artikelen II.10 en III.20 voeren de verplichting voor de ouders in om hun leerplichtige kinderen op bepaalde tijdstippen in te schrijven voor de examens van de examencommissie van de Vlaamse Gemeenschap voor het behalen van een getuigschrift basisonderwijs en een getuigschrift secundair onderwijs. Wanneer de kinderen daarvoor niet slagen, worden de ouders verplicht die kinderen in het reguliere onderwijs in te schrijven. Aldus zou volgens de verzoekende partijen de vrijheid van onderwijs, alsook het recht op keuzevrijheid van de ouders, worden geschonden.

B.7.3. De Vlaamse Regering is van oordeel dat de middelen, in zoverre zij zijn gericht tegen de samenstelling van het examenprogramma en de inrichting van de examens voor het behalen van het getuigschrift basisonderwijs respectievelijk secundair onderwijs, niet ontvankelijk zouden zijn, vermits die aspecten niet door de bestreden bepalingen worden geregeld.

Hoe dan ook zou de verplichte deelname aan het examen bij de examencommissie volgens de Vlaamse Regering niet tot gevolg hebben dat de verstrekkers van huisonderwijs zouden worden verplicht om, via het volgen van bepaalde leerplannen die tot eindtermen leiden, enkel nog een bepaalde inhoud aan te bieden die identiek is aan die in het erkende, gefinancierde of gesubsidieerde onderwijs. Wat het secundair onderwijs betreft, houdt het examenprogramma rekening met de onderwijskwalificaties die krachtens het decreet van 30 april 2009 betreffende de kwalificatiestructuur zijn beschreven. De eindtermen zijn volgens de Vlaamse Regering het referentiekader : zij worden niet rechtstreeks getoetst, noch in het erkende onderwijs, noch in het huisonderwijs.

B.8.1. Op grond van het bestreden artikel II.10, opgenomen in hoofdstuk II (« Basisonderwijs ») van het decreet van 19 juli 2013, zijn de ouders die opteren voor huisonderwijs, verplicht de leerplichtige bij de examencommissie in te schrijven met het oog op het verkrijgen van een getuigschrift basisonderwijs, uiterlijk in het schooljaar waarin de leerplichtige elf jaar is geworden vóór 1 januari. Als de leerplichtige zich niet tijdig aandient bij de examencommissie of na maximaal twee pogingen en uiterlijk in het schooljaar waarin hij dertien jaar is geworden vóór 1 januari het getuigschrift basisonderwijs niet behaalt, dienen de ouders de leerplichtige in te schrijven, hetzij in een school die is erkend, gefinancierd of gesubsidieerd door de Vlaamse Gemeenschap, de Franse Gemeenschap of de Duitstalige Gemeenschap, hetzij in één van de in artikel II.10 vermelde scholen. In afwijking daarvan dienen ouders van bepaalde leerplichtigen, de leerplichtige niet bij de examencommissie in te schrijven.

Op grond van het bestreden artikel III.20, opgenomen in hoofdstuk III (« Secundair onderwijs ») van het decreet van 19 juli 2013, zijn de ouders die opteren voor huisonderwijs, verplicht de leerplichtige bij de examencommissie van de Vlaamse Gemeenschap van het secundair onderwijs in te schrijven. Als de leerplichtige uiterlijk binnen het schooljaar waarin hij de leeftijd van vijftien jaar bereikt, via de examencommissie geen enkel getuigschrift of diploma van het secundair onderwijs behaalt, dienen de ouders de leerplichtige in te schrijven hetzij in een school, centrum voor deeltijds beroepssecundair onderwijs of centrum voor vorming van zelfstandigen en kleine en middelgrote ondernemingen, die zijn erkend, gefinancierd of gesubsidieerd door de Vlaamse Gemeenschap, de Franse Gemeenschap of de Duitstalige Gemeenschap, hetzij in één van de in artikel III.20 vermelde scholen. In afwijking

daarvan dienen ouders, in bepaalde gevallen, de leerplichtige niet bij de examencommissie in te schrijven.

B.8.2. De gevolgen die de artikelen II.10 en III.20 aan het niet of niet-tijdig behalen van het getuigschrift basisonderwijs respectievelijk secundair onderwijs verbinden, zijn ingrijpend : de betrokken kinderen dienen alsdan te worden ingeschreven hetzij in een school die is erkend, gefinancierd of gesubsidieerd door de Vlaamse, de Franse of de Duitstalige Gemeenschap, hetzij in één van de in die bepalingen vermelde scholen.

B.9. Artikel 24 van de Grondwet bepaalt :

« § 1. Het onderwijs is vrij; elke preventieve maatregel is verboden; de bestraffing van de misdrijven wordt alleen door de wet of het decreet geregeld.

De gemeenschap waarborgt de keuzevrijheid van de ouders.

De gemeenschap richt neutraal onderwijs in. De neutraliteit houdt onder meer in, de eerbied voor de filosofische, ideologische of godsdienstige opvattingen van de ouders en de leerlingen.

De scholen ingericht door openbare besturen bieden, tot het einde van de leerplicht, de keuze aan tussen onderricht in een der erkende godsdiensten en de niet-confessionele zedenleer.

§ 2. Zo een gemeenschap als inrichtende macht bevoegdheden wil opdragen aan een of meer autonome organen, kan dit slechts bij decreet, aangenomen met een meerderheid van twee derden van de uitgebrachte stemmen.

§ 3. Ieder heeft recht op onderwijs, met eerbiediging van de fundamentele rechten en vrijheden. De toegang tot het onderwijs is kosteloos tot het einde van de leerplicht.

Alle leerlingen die leerplichtig zijn, hebben ten laste van de gemeenschap recht op een morele of religieuze opvoeding.

§ 4. Alle leerlingen of studenten, ouders, personeelsleden en onderwijsinstellingen zijn gelijk voor de wet of het decreet. De wet en het decreet houden rekening met objectieve verschillen, waaronder de eigen karakteristieken van iedere inrichtende macht, die een aangepaste behandeling verantwoorden.

§ 5. De inrichting, erkenning of subsidiëring van het onderwijs door de gemeenschap wordt geregeld door de wet of het decreet ».

B.10.1. De door artikel 24, § 1, van de Grondwet gewaarborgde onderwijsvrijheid garandeert het recht tot oprichting - en dus tot keuze - van scholen die al dan niet geënt zijn op een bepaalde confessionele of niet-confessionele levensbeschouwing. Zij impliceert voor

privépersonen eveneens de mogelijkheid om - zonder voorafgaande toestemming en onder voorbehoud van de inachtneming van de fundamentele rechten en vrijheden - naar eigen inzicht onderwijs in te richten en te laten verstrekken, zowel naar de vorm als naar de inhoud, bijvoorbeeld door scholen op te richten die hun eigenheid vinden in bepaalde pedagogische of onderwijskundige opvattingen.

B.10.2. Hoewel de vrijheid van onderwijs de keuzevrijheid van de ouders op het vlak van de vorm van het onderwijs omvat, en met name de keuze voor huisonderwijs dat door de ouders wordt verstrekt, of voor collectief huisonderwijs dat wordt verstrekt in een inrichting die niet erkend, noch gefinancierd, noch gesubsidieerd is in de zin van het decreet van 19 juli 2013, moet die keuzevrijheid van de ouders evenwel in die zin worden geïnterpreteerd dat zij rekening houdt met, enerzijds, het hogere belang van het kind en zijn grondrecht op onderwijs en, anderzijds, de naleving van de leerplicht.

B.11.1. Artikel 24, § 3, van de Grondwet waarborgt immers het recht van iedereen om onderwijs te krijgen « met eerbiediging van de fundamentele rechten en vrijheden », terwijl artikel 24, § 4, herinnert aan het beginsel van gelijkheid tussen alle leerlingen en studenten.

Artikel 2 van het Eerste Aanvullend Protocol bij het Europees Verdrag voor de rechten van de mens bepaalt :

« Niemand zal het recht op onderwijs worden ontzegd. Bij de uitoefening van alle functies welke de Staat in verband met de opvoeding en het onderwijs op zich neemt zal de Staat het recht eerbiedigen van de ouders om (voor hun kinderen) zich van die opvoeding en van dat onderwijs te verzekeren welke overeenstemmen met hun eigen godsdienstige en filosofische overtuigingen ».

Artikel 28 van het Verdrag inzake de rechten van het kind bepaalt :

« 1. De Staten die partij zijn, erkennen het recht van het kind op onderwijs, en teneinde dit recht geleidelijk en op basis van gelijke kansen te verwezenlijken [...] ».

Artikel 29 van dat Verdrag bepaalt :

« 1. De Staten die partij zijn, komen overeen dat het onderwijs aan het kind dient te zijn gericht op :

a) de zo volledig mogelijke ontplooiing van de persoonlijkheid, talenten en geestelijke en lichamelijke vermogens van het kind;

b) het bijbrengen van eerbied voor de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, en voor de in het Handvest van de Verenigde Naties vastgelegde beginselen;

c) het bijbrengen van eerbied voor de ouders van het kind, voor zijn of haar eigen culturele identiteit, taal en waarden, voor de nationale waarden van het land waar het kind woont, het land waar het is geboren, en voor andere beschavingen dan de zijne of hare;

d) de voorbereiding van het kind op een verantwoord leven in een vrije samenleving, in de geest van begrip, vrede, verdraagzaamheid, gelijkheid van geslachten, en vriendschap tussen alle volken, etnische, nationale en godsdienstige groepen en personen behorend tot de oorspronkelijke bevolking;

e) het bijbrengen van eerbied voor de natuurlijke omgeving.

[...] ».

Artikel 22*bis* van de Grondwet, zoals aangevuld bij de grondwetsherziening van 22 december 2008, bepaalt overigens :

« Elk kind heeft recht op eerbiediging van zijn morele, lichamelijke, geestelijke en seksuele integriteit.

Elk kind heeft het recht zijn mening te uiten in alle aangelegenheden die het aangaan; met die mening wordt rekening gehouden in overeenstemming met zijn leeftijd en zijn onderscheidingsvermogen.

Elk kind heeft recht op maatregelen en diensten die zijn ontwikkeling bevorderen.

Het belang van het kind is de eerste overweging bij elke beslissing die het kind aangaat.

De wet, het decreet of de in artikel 134 bedoelde regel waarborgen deze rechten van het kind ».

B.11.2. Het recht op onderwijs van het kind kan bijgevolg de keuzevrijheid van de ouders en de vrijheid van de leerkrachten op het vlak van het onderwijs dat zij wensen te verstrekken aan het aan de leerplicht onderworpen kind, beperken.

Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens is aldus van oordeel dat, wanneer de rechten van de ouders, in plaats van het recht van het kind op onderwijs te versterken, met dat recht in conflict komen, de belangen van het kind primeren (zie EHRM, beslissing, 30 november 2004, *Bulski* t. Polen; zie ook EHRM, beslissing, 5 februari 1990, *Graeme*

t. Verenigd Koninkrijk; beslissing, 30 juni 1993, *B.N. en S.N.* t. Zweden; beslissing, 11 september 2006, *Fritz Konrad en anderen* t. Duitsland; beslissing, 13 september 2011, *Willi, Anna en David Dojan en anderen* t. Duitsland).

B.12.1. De bestreden bepalingen hebben tot doel, zoals in B.3.2 is vermeld, de inhoudelijke toetsing van de kwaliteit van het huisonderwijs aan de leerplichtigen te verbeteren, onder meer via de examencommissie en de onderwijsinspectie.

Door een periode vast te stellen gedurende welke het onderwijs verplicht is voor alle kinderen, strekt de leerplicht ertoe de kinderen te beschermen en de doeltreffendheid van hun recht op onderwijs te verzekeren.

Artikel 1, § 2, van de wet van 29 juni 1983 betreffende de leerplicht bepaalt :

« Het onderwijs en de vorming die aan de leerplichtige worden verstrekt, moeten bijdragen tot diens opvoeding alsmede tot diens voorbereiding tot de uitoefening van een beroep ».

De parlementaire voorbereiding van de voormelde wet van 29 juni 1983, die de duur van de leerplicht heeft verlengd, geeft aan dat de leerplicht in wezen wordt gedefinieerd ten opzichte van de pedagogische inhoud :

« Gezien het uitgangspunt - het recht van iedere jongere op een basisvorming - wordt de leerplicht niet alleen afgelijnd naar leeftijd toe, maar ook en vooral naar pedagogische inhoud » (*Parl. St.*, Kamer, 1982-1983, nr. 645/1, p. 6).

Ten aanzien van het huisonderwijs werd gepreciseerd :

« Hoewel het huisonderwijs nog nauwelijks aan enige sociologische realiteit beantwoordt, houdt § 4 de mogelijkheid open, onder door de Koning vast te stellen voorwaarden, [...] huisonderricht [te verstrekken, met naleving van de leerplicht] om te voldoen aan de in artikel 17 van de Grondwet voorgeschreven vrijheid van onderwijs » (*ibid.*, p. 7).

B.12.2. Hoewel ook door middel van huisonderwijs kan worden voldaan aan de leerplicht, kan de keuze voor die onderwijsvorm er evenwel niet toe leiden dat de ouders ervan zouden worden vrijgesteld voor hun kinderen de leerplicht in acht te nemen - waarvan de niet-naleving overigens strafrechtelijk wordt bestraft - of dat zij het recht op onderwijs van hun kinderen zouden schenden.

De noodzaak om te waken over de naleving van de leerplicht kan de gemeenschappen aldus ertoe brengen controlemechanismen in te voeren die het mogelijk maken na te gaan dat alle kinderen daadwerkelijk onderwijs krijgen waardoor aan de leerplicht wordt voldaan, teneinde hun recht op onderwijs te waarborgen.

B.12.3. Er dient derhalve te worden nagegaan of de bestreden maatregelen afbreuk doen aan de pedagogische vrijheid die is vervat in de vrijheid van onderwijs zoals gewaarborgd bij artikel 24, § 1, van de Grondwet, en of die maatregelen onevenredig zijn, door verder te gaan dan noodzakelijk is voor het bereiken van de nagestreefde doelstellingen van algemeen belang, namelijk het waarborgen van de kwaliteit en de gelijkwaardigheid van het onderwijs.

B.13. Bij zijn arresten nrs. 107/2009 en 168/2009 heeft het Hof over het toezicht op en de kwaliteitsbewaking van het huisonderwijs in de Franse Gemeenschap, geoordeeld dat, hoewel de vrijheid van onderwijs, bedoeld in artikel 24, § 1, van de Grondwet, het recht inhoudt om, zonder verwijzing naar een bepaalde confessionele of niet-confessionele levensopvatting, onderwijs in te richten of aan te bieden waarvan het specifieke karakter is gesitueerd in de bijzondere pedagogische of opvoedkundige opvattingen, zij evenwel niet belet dat de bevoegde wetgever, teneinde de kwaliteit en de gelijkwaardigheid van het verplichte onderwijs te verzekeren, maatregelen neemt die op algemene wijze van toepassing zijn, los van de specificiteit van het verstrekte onderwijs.

In dezelfde arresten heeft het Hof erkend dat, wat betreft het onderwijs dat met overheidsmiddelen wordt verstrekt, de bevoegde wetgever, met het oog op het verzekeren van de kwaliteit en de onderlinge gelijkwaardigheid van het onderwijs, maatregelen vermag te nemen die op de onderwijsinstellingen in het algemeen van toepassing zijn, ongeacht de eigenheid van het door hen verstrekte onderwijs (arresten nr. 76/96 van 18 december 1996, B.6; nr. 19/98 van 18 februari 1998, B.8.4; nr. 19/99 van 17 februari 1999, B.4.3; nr. 49/2001 van 18 april 2001, B.8; nr. 131/2003 van 8 oktober 2003, B.5.4). In dat opzicht zijn ontwikkelingsdoeleinden, eindtermen en basisvaardigheden een adequaat middel om de gelijkwaardigheid van de getuigschriften en diploma's veilig te stellen en om de onderlinge gelijkwaardigheid te vrijwaren van het onderwijs verstrekt in de instellingen die ouders en leerlingen vrij kunnen kiezen (arresten nr. 76/96 van 18 december 1996, B.8.3, en nr. 49/2001 van 18 april 2001, B.10.1).

Het Hof oordeelde dat, wat betreft de onderwijsinstellingen die ervoor kiezen geen beroep te doen op overheidssubsidiëring, ofschoon de overheid vermag toe te zien op de kwaliteit van het verstrekte onderwijs, dat toezicht niet zo ver vermag te gaan de inachtneming te eisen van de ontwikkelingsdoeleinden, eindtermen of basisvaardigheden.

B.14.1. Op grond van de bestreden artikelen II.10 en III.20 zijn de ouders die voor huisonderwijs kiezen, verplicht de leerplichtige bij de examencommissie in te schrijven met het oog op het verkrijgen van een getuigschrift basisonderwijs respectievelijk secundair onderwijs.

B.14.2. Het feit dat die inschrijving bij de examencommissie van de Vlaamse Gemeenschap verplicht is voor het kind dat onder het huisonderwijs valt, kan op zich niet worden beschouwd als een aantasting van de vrijheid van onderwijs.

Die examens bij de examencommissie maken het immers mogelijk de verworvenheden en de kennis van het kind te evalueren en aan te tonen, en bijgevolg zijn onderwijsniveau te situeren volgens zijn leeftijd en ten opzichte van de elementaire kennis die men met die examens tracht na te gaan, zonder dat de verplichting om aan die examens deel te nemen het individueel of collectief verstrekte onderwijs als dusdanig kan beïnvloeden.

In plaats van de vrijheid van onderwijs aan te tasten, stellen die examens de ouders en leerkrachten integendeel in staat het niveau van het onderwijs dat zij verstrekken of laten verstrekken, alsook de gehanteerde pedagogische instrumenten, te evalueren en eventueel aan te passen.

B.14.3. De bestreden artikelen II.10 en III.20 voorzien geenszins in de verplichting voor de verstrekkers van huisonderwijs om, via het volgen van bepaalde leerplannen die tot eindtermen leiden, enkel nog een welbepaalde inhoud aan te bieden die identiek is aan die in het erkende, gefinancierde of gesubsidieerde onderwijs.

De decreetgever beoogt enkel om de kwaliteit van het verstrekte onderwijs aan de leerplichtigen in het huisonderwijs te waarborgen en om via examens bij de examencommissie na te gaan of die leerplichtigen een voldoende niveau van onderricht

genieten dat hun de kans biedt om in de maatschappij te functioneren, een verdere studie aan te vatten of beroepsactiviteiten uit te oefenen. Dat in het examenprogramma van de examencommissie de eindtermen een referentiekader zijn, zoals de Vlaamse Regering stelt, heeft niet tot gevolg dat de verstrekkers van huisonderwijs enkel nog een welbepaalde inhoudelijke leerstof zouden kunnen aanbieden die louter op die eindtermen is geënt.

De bestreden bepalingen maken het dus niet mogelijk de leerkrachten van het huisonderwijs een leerplan op te leggen.

Rekening houdend, bijgevolg, met de specifieke kenmerken van het huisonderwijs en van de vrijheid van onderwijs, moet de beoordeling van het onderwijsniveau, via de examencommissie van de Vlaamse Gemeenschap, rekening houden met de pedagogische methoden, alsook met de ideologische, filosofische of religieuze opvattingen van de ouders of van de leerkrachten, op voorwaarde dat die methodes en opvattingen niet indruisen tegen het recht van het kind op onderwijs met naleving van de fundamentele vrijheden en rechten en geen afbreuk doen aan de kwaliteit van het onderwijs, noch aan het te bereiken onderwijsniveau.

B.14.4. Wanneer de leerplichtige van het huisonderwijs geen getuigschrift basisonderwijs respectievelijk secundair onderwijs behaalt, dienen de ouders, volgens de in B.8.1 vermelde regeling, de leerplichtige in het reguliere onderwijs of in een erkend vormingscentrum in te schrijven.

Het is niet onredelijk te oordelen dat het niet-slagen van een leerplichtige die huisonderwijs krijgt, op lacunes wijst in het onderwijs dat hem wordt verstrekt, zodat het in overeenstemming is met zowel het doel dat erin bestaat het recht van iedere leerplichtige op onderwijs te waarborgen, als het belang van de betrokken leerplichtige te voorzien in een verandering van onderwijstype door zijn verplichte inschrijving in een in de artikelen II.10 en III.20 vermelde onderwijsinrichting of vormingscentrum.

Overigens dienen de ouders van bepaalde categorieën van leerplichtigen de leerplichtige niet bij de examencommissie in te schrijven. Dat is het geval voor, onder meer, leerplichtigen aan wie een centrum voor leerlingenbegeleiding uitdrukkelijk een vrijstelling voor het examen geeft.

De keuzevrijheid van de ouders ten aanzien van het onderwijs dat zij aan hun kind willen verstrekken, wordt aldus slechts beperkt in zoverre hun keuze leidt tot een onderwijs dat gebrekkig is gebleken, hetgeen indruist tegen het recht op onderwijs van het kind.

B.15. De bestreden artikelen II.10 en III.20 schenden de vrijheid van onderwijs niet.

De middelen zijn niet gegrond.

Wat het recht op onderwijs betreft

B.16. Het derde middel dat door de verzoekende partijen in de zaak nr. 5746 wordt aangevoerd, is afgeleid uit de schending, door artikel III.20, van artikel 24, § 3, van de Grondwet, dat het recht op onderwijs waarborgt.

Het bestreden decreet zou de onderwijskansen van de leerlingen van het huisonderwijs verminderen wegens de beperking een eigen leertraject te volgen. Voorts is niet in een overgangsmaatregel voorzien, zodat het risico zou bestaan dat geen leertraject op lange termijn mogelijk zou zijn. Ten slotte, wanneer een leerling van het huisonderwijs niet voor het verplichte examen slaagt en zijn kansen heeft uitgeput, zou hij niet naar de tweede graad van het algemeen secundair, het technisch secundair of het kunstsecundair onderwijs kunnen gaan, maar zou hij naar de B-stroom van de eerste graad of naar het beroepssecundair onderwijs worden geleid, terwijl zulks misschien niet de juiste richting voor die leerling is.

B.17.1. Hiervoor is gebleken dat de bestreden regeling precies werd ingevoerd om het recht van de leerplichtigen op een voldoende kwalitatief onderwijs te waarborgen, zodat het middel waarin een schending van het recht op onderwijs wordt aangevoerd niet gegrond is.

B.17.2. In zoverre het middel het ontbreken van een overgangsregeling bekritiseert, wordt het onderzoek ervan gevoegd bij het onderzoek van datgene dat is afgeleid uit de aangevoerde schending van het gelijkheidsbeginsel.

B.17.3. In zoverre het middel het feit bekritiseert dat in geval van niet-slagen de leerplichtige niet naar bepaalde onderwijsrichtingen kan doorstromen, is het middel niet ontvankelijk, vermits die grief niet aan het bestreden artikel III.20 kan worden toegeschreven.

B.18. Het bestreden artikel III.20 schendt het recht op onderwijs niet.

Het middel is niet gegrond.

Wat de gelijkheid inzake onderwijs betreft

In de zaak nr. 5746

B.19. Het tweede middel dat door de verzoekende partijen in de zaak nr. 5746 wordt aangevoerd, is afgeleid uit de schending, door artikel III.20, van de artikelen 10 en 24, § 4, van de Grondwet die de gelijke behandeling waarborgen.

B.20.1. In een eerste onderdeel wordt aangevoerd dat de verplichte deelname aan examens zou inhouden dat de eindtermen aan de leerlingen van het huisonderwijs worden opgelegd, terwijl de gesubsidieerde en gefinancierde scholen van de eindtermen kunnen afwijken.

B.20.2. Zoals in B.14.3 is uiteengezet, maakt het bestreden artikel III.20 het niet mogelijk de verstrekkers van huisonderwijs een leerplan op te leggen, zodat geen eindtermen worden opgelegd.

Artikel 110/29 van de Codex Secundair Onderwijs, ingevoegd bij artikel III.19 van het decreet van 19 juli 2013, bepaalt trouwens dat de ouders die voor huisonderwijs opteren « een verklaring van huisonderwijs met bijhorende informatie over het huisonderwijs » moeten indienen. Die informatie dient, onder meer, « de onderwijsdoelen die met het huisonderwijs zullen worden nagestreefd », te bevatten.

Het eerste onderdeel is niet gegrond.

B.21.1. In een tweede onderdeel wordt bekritiseerd dat de examencommissie van het secundair onderwijs geen examens voor de B-stroom zou organiseren, zodat leerplichtigen die in de B-stroom thuishoren, nooit verder huisonderwijs zouden kunnen genieten.

B.21.2. Vermits die grief niet aan het bestreden artikel III.20 kan worden toegeschreven, maar aan de wijze waarop de examens voor de examencommissie worden georganiseerd, is het tweede onderdeel niet ontvankelijk.

Hetzelfde geldt wat de kritiek betreft dat de leerplichtigen van het huisonderwijs voor een toets over de gehele leerstof zouden moeten worden ingeschreven, terwijl leerplichtigen van het reguliere onderwijs doorgaans semester per semester worden getoetst.

B.22.1. Voorts bekritisieren de verzoekende partijen het feit dat de leerplichtigen van het huisonderwijs zouden worden verplicht aan centrale examens deel te nemen, terwijl zulks niet geldt voor de leerplichtigen die het reguliere onderwijs volgen; dat het huisonderwijs tot een resultaatsverplichting zou zijn gehouden, terwijl in het reguliere onderwijs de resultaten slechts een vertrekpunt bij inspectie zijn; dat leerplichtigen van het huisonderwijs maximaal twee pogingen zouden hebben om voor het verplichte examen te slagen, terwijl leerplichtigen in het reguliere onderwijs meer dan twee kansen zouden hebben.

B.22.2. Die verschillen in behandeling vloeien voort uit de eigen kenmerken van het huisonderwijs en het reguliere onderwijs, die redelijkerwijze verantwoordend dat niet alle aspecten van beide systemen - inzonderheid wat het kwaliteitstoezicht op het verstrekte onderwijs betreft - op identieke wijze zouden dienen te worden geregeld.

B.23.1. Ten slotte voeren de verzoekende partijen nog aan dat een leerplichtige die geen getuigschrift van het secundair onderwijs behaalt, niet verder huisonderwijs zou mogen volgen, terwijl een leerplichtige in het reguliere onderwijs in zijn school ingeschreven kan blijven. Zij bekritisieren tevens het feit dat, wanneer een leerplichtige van het huisonderwijs uiterlijk binnen het schooljaar waarin hij de leeftijd van vijftien jaar bereikt, via de

examencommissie geen enkel getuigschrift van het secundair onderwijs behaalt, hij niet langer huisonderwijs zou kunnen volgen, terwijl een leerplichtige in een reguliere school die niet slaagt, in die school ingeschreven kan blijven.

B.23.2. Om de redenen die in B.14.4 zijn uiteengezet, zijn die grieven niet gegrond.

In de zaak nr. 5756

B.24. Het derde middel dat door de verzoekende partijen in de zaak nr. 5756 wordt aangevoerd, is afgeleid uit de schending, door de artikelen II.1, 1°, II.9, II.10, II.45, III.2, 1°, III.19, III.20 en III.81, van de artikelen 10, 11 en 24, § 4, van de Grondwet, al dan niet in samenhang gelezen met het rechtszekerheids-, het vertrouwens- en het zorgvuldigheidsbeginsel en al dan niet in samenhang gelezen met de rechten van kind, zoals gewaarborgd bij artikel 22bis van de Grondwet en bij de artikelen 3, lid 1, 14 en 27, leden 2 en 3, van het Verdrag inzake de rechten van het kind.

Het middel omvat vier onderdelen.

B.25.1. In een eerste onderdeel voeren de verzoekende partijen de schending aan van de artikelen 10, 11 en 24, § 4, van de Grondwet. Door bij artikel II.1, 1°, (basisonderwijs) en bij artikel III.2, 1°, (secundair onderwijs) de definitie van de term « huisonderwijs » uitdrukkelijk uit te breiden tot privéscholen die niet erkend, niet gesubsidieerd en niet door de Vlaamse Gemeenschap zijn gefinancierd, zou de decreetgever de ouders en de leerplichtige kinderen die ervoor kozen om individueel onderwijs te verstrekken respectievelijk te volgen, op dezelfde wijze behandelen als de ouders die hun kinderen in de voormelde scholen inschrijven of als de leerplichtige kinderen die de voormelde scholen bezoeken.

B.25.2. Door het individuele huisonderwijs en het collectieve huisonderwijs aan dezelfde regeling te onderwerpen en bijgevolg de onderwijsverstrekkers en de leerplichtigen van beide vormen van huisonderwijs op dezelfde wijze te behandelen, heeft de decreetgever een maatregel genomen die niet zonder redelijke verantwoording is.

Het huisonderwijs, ongeacht het individuele of het collectieve karakter ervan, vindt plaats buiten het kader van het erkende, gefinancierde of gesubsidieerde onderwijs, zodat beide vormen van huisonderwijs, wat dat betreft, vergelijkbaar zijn. De decreetgever kan dan ook niet worden verweten zowel het individuele als het collectieve huisonderwijs aan eenzelfde regeling te onderwerpen, temeer nu hij een kwaliteitstoezicht op het huisonderwijs in het algemeen beoogt ten behoeve van alle leerplichtige kinderen.

Het eerste onderdeel is niet gegrond.

B.26.1. In een tweede onderdeel wordt de schending aangevoerd van de artikelen 10, 11 en 24, § 4, van de Grondwet. Uit de bestreden artikelen II.10 en III.20 zou volgen dat de decretale eindtermen onrechtstreeks aan de privéscholen van het huisonderwijs zouden worden opgelegd. In tegenstelling tot de scholen van het reguliere onderwijs, zouden de privéscholen die huisonderwijs verstrekken geen afwijking van de eindtermen kunnen vragen. Voor dat verschil in behandeling zou geen redelijke verantwoording bestaan.

B.26.2. Zoals in B.14.3 is geoordeeld, maken de bestreden artikelen II.10 en III.20 het niet mogelijk de verstrekkers van huisonderwijs een leerplan op te leggen, zodat geen eindtermen worden opgelegd. Bijgevolg dient niet te worden onderzocht of de mogelijkheid om al dan niet een afwijking van de eindtermen te vragen, een discriminerend verschil in behandeling zou meebrengen.

Het tweede onderdeel is niet gegrond.

B.27. Het derde onderdeel is afgeleid uit de schending, door de artikelen II.45, eerste lid, (basisonderwijs) en III.81, eerste lid, (secundair onderwijs) van de artikelen 10, 11 en 24, § 4, van de Grondwet, al dan niet in samenhang gelezen met het rechtszekerheids-, het vertrouwens- en het zorgvuldigheidsbeginsel, in zoverre de voormelde artikelen II.45 en III.81 in de inwerkingtreding, op 1 september 2013, van respectievelijk de artikelen II.10 en III.20 voorzien.

Volgens de verzoekende partijen zou er geen redelijke verantwoording voor het niet-voorzien in een overgangperiode bestaan. Zij zouden zich onmogelijk tijdig aan de

nieuwe regels kunnen aanpassen : enerzijds, zou het voor de verzoekende verenigingen praktisch onmogelijk zijn om hun actuele leerplan volledig te herzien, opdat alle leerlingen die vóór het einde van het lopende schooljaar een examen bij de examencommissie van de Vlaamse Gemeenschap zullen moeten afleggen, in staat zijn om te slagen; anderzijds, zou het voor de betrokken kinderen praktisch onmogelijk zijn, gelet op de specifieke en van de eindtermen afwijkende vorm van onderwijs die zij tot op heden genoten, om zich dermate om te scholen dat zij de examens tijdig en met vrucht zouden kunnen afleggen. Door met onmiddellijke ingang en zonder enige overgangperiode te voorzien in een verplichte deelname aan examens van de examencommissie en een verplichte inschrijving in het reguliere onderwijs, wanneer de betrokken leerlingen niet tijdig voor die examens slagen, zouden volgens de verzoekende partijen hun rechtmatige verwachtingen zijn geschonden.

B.28.1. Zoals in B.8.1 is aangegeven, verschilt de regeling voor het basisonderwijs van die voor het secundair onderwijs.

B.28.2. Wat het basisonderwijs betreft, dient de leerplichtige uiterlijk in het schooljaar waarin hij elf jaar is geworden vóór 1 januari bij de examencommissie te worden ingeschreven. De leerplichtige dient uiterlijk in het schooljaar waarin hij dertien jaar is geworden vóór 1 januari het getuigschrift basisonderwijs te behalen, zo niet dient hij in een andere school dan een privéschool te worden ingeschreven.

De termijn tussen de inschrijving bij de examencommissie en het behalen van het getuigschrift is redelijkerwijze voldoende om, enerzijds, de leerplichtige in de gelegenheid te stellen zich behoorlijk op dat examen voor te bereiden en, anderzijds, de verstrekker van huisonderwijs toe te laten de nodige maatregelen daartoe te nemen. Daarbij komt dat de leerplichtige over twee pogingen beschikt en in afwijkingen van de verplichting tot inschrijving bij de examencommissie is voorzien.

In zoverre het tegen artikel II.45, eerste lid, is gericht, waarbij de inwerkingtreding van artikel II.10 op 1 september 2013 wordt vastgesteld, is het derde onderdeel niet gegrond.

B.28.3.1. Wat het secundair onderwijs betreft, dient de leerplichtige wanneer hij uiterlijk binnen het schooljaar waarin hij de leeftijd van vijftien jaar bereikt, via de examencommissie geen enkel getuigschrift of diploma van het secundair onderwijs behaalt, in het door de

Vlaamse Gemeenschap erkende onderwijs of in een erkend vormingscentrum te worden ingeschreven. Weliswaar beschikt de leerplichtige over twee pogingen en is in afwijkingen van de verplichting tot inschrijving bij de examencommissie voorzien, doch kan de termijn die de betrokken leerplichtige wordt gelaten om zich behoorlijk op het examen voor te bereiden, evenals de termijn waarover de betrokken verstreker van huisonderwijs beschikt om daartoe de nodige maatregelen te nemen, in bepaalde gevallen onvoldoende blijken. Dat geldt inzonderheid voor de leerplichtigen die in het schooljaar 2013-2014 de leeftijd van vijftien jaar bereiken.

B.28.3.2. Indien de decreetgever een beleidswijziging noodzakelijk acht, vermog hij te oordelen dat zij met onmiddellijke ingang moet worden doorgevoerd en is hij in beginsel niet ertoe gehouden in een overgangsregeling te voorzien. De artikelen 10 en 11 van de Grondwet zijn slechts geschonden indien de overgangsregeling of de ontstentenis daarvan tot een verschil in behandeling leidt waarvoor geen redelijke verantwoording bestaat of indien aan het vertrouwensbeginsel op buitensporige wijze afbreuk wordt gedaan. Dat laatste is het geval wanneer de rechtmatige verwachtingen van een bepaalde categorie van rechtsonderhorigen worden miskend zonder dat een dwingende reden van algemeen belang voorhanden is die het ontbreken van een te hunnen voordele ingestelde overgangsregeling kan verantwoorden.

Het vertrouwensbeginsel is nauw verbonden met het - tevens door de verzoekende partijen aangevoerde - rechtszekerheidsbeginsel, dat de decreetgever verbiedt om zonder objectieve en redelijke verantwoording afbreuk te doen aan het belang van de rechtsonderhorigen om in staat te zijn de rechtsgevolgen van hun handelingen te voorzien.

B.28.3.3. Artikel III.20 van het decreet van 19 juli 2013 voorziet, op het niveau van het secundair onderwijs, in een grondige hervorming van het huisonderwijs waarbij aan de betrokken leerplichtigen en ouders die huisonderwijs volgen respectievelijk verstrekken, een aantal zware verplichtingen worden opgelegd. Door die hervorming van het huisonderwijs, zonder overgangsperiode en binnen vijf dagen na de bekendmaking van het decreet in het *Belgisch Staatsblad*, op 1 september 2013 in werking te doen treden, heeft de decreetgever een maatregel genomen die onevenredige gevolgen heeft, doordat de invoering van de nieuwe regeling onvoldoende voorzienbaar was voor diegenen op wie zij van toepassing is, zodat zij hun handelen om zich met de nieuwe eisen in overeenstemming te brengen, daar niet tijdig op konden afstemmen. Het bestreden artikel III.81, eerste lid, doet aldus op buitensporige wijze

afbreuk aan de rechtmatige verwachtingen van sommige leerplichtigen en van hun ouders, zonder dat een dwingende reden van algemeen belang de ontstentenis van een te hunnen voordele ingestelde overgangsregeling kan verantwoorden.

B.28.3.4. Het derde onderdeel is gegrond, in zoverre het tegen artikel III.81, eerste lid, is gericht, waarbij de inwerkingtreding van artikel III.20 op 1 september 2013 wordt vastgesteld.

Bijgevolg dient artikel III.81, eerste lid, van het decreet van 19 juli 2013, in zoverre het voorziet in de inwerkingtreding, op 1 september 2013, van artikel III.20 van dat decreet, waarbij in de Codex Secundair Onderwijs, een artikel 110/30, § 1, wordt ingevoegd, te worden vernietigd.

B.28.3.5. Het feit dat de Vlaamse Regering op 17 januari 2014 heeft beslist om, bij amendementen op het ontwerp van decreet betreffende het onderwijs XXIV, aan het Vlaams Parlement een wijziging van de thans bestreden bepalingen voor te stellen, kan niet in aanmerking worden genomen.

B.29.1. In het vierde onderdeel wordt de schending aangevoerd van het gelijkheidsbeginsel, in samenhang gelezen met artikel 22*bis* van de Grondwet en met het Verdrag inzake de rechten van het kind. De bestreden regeling zou een schending inhouden van het recht van de betrokken kinderen om, met eerbiediging van hun religieuze overtuiging, mede inspraak over hun eigen onderwijssituatie te hebben.

B.29.2. Om te voldoen aan de vereisten van artikel 6 van de bijzondere wet van 6 januari 1989 op het Grondwettelijk Hof, moeten de middelen te kennen geven welke van de regels waarvan het Hof de naleving waarborgt, zouden zijn geschonden, alsook welke de bepalingen zijn die deze regels zouden schenden, en uiteenzetten in welk opzicht die regels door de bedoelde bepalingen zouden zijn geschonden.

Die bepaling vereist derhalve dat de verzoekende partijen aangeven welke de artikelen zijn die volgens hen een schending uitmaken van de in de middelen uiteengezette normen waarvan het Hof de naleving verzekert.

Het Hof dient de omvang van het beroep tot vernietiging te bepalen aan de hand van de inhoud van het verzoekschrift, inzonderheid op basis van de uiteenzetting van de middelen. Het beperkt zijn onderzoek tot de bepalingen waarvan wordt uiteengezet in welk opzicht zij de in de middelen aangevoerde bepalingen zouden schenden.

In het verzoekschrift wordt niet aangegeven tegen welke van de bestreden bepalingen het middel is gericht, noch aan welke bepalingen van het Verdrag inzake de rechten van het kind het Hof zou dienen te toetsen.

Het vierde onderdeel is niet ontvankelijk.

B.30. De bestreden artikelen II.1, 1°, II.9, II.10, II.45, III.2, 1°, III.19, III.20 en III.81, schenden de gelijkheid inzake onderwijs niet, behoudens wat artikel III.81, eerste lid, betreft, in zoverre het voorziet in de inwerkingtreding, op 1 september 2013, van artikel III.20, waarbij in de Codex Secundair Onderwijs een artikel 110/30, § 1, wordt ingevoegd.

Wat het recht op eerbiediging van het privéleven betreft

B.31.1. Het tweede middel dat door de verzoekende partijen in de zaak nr. 5756 wordt aangevoerd, is afgeleid uit de schending, door de artikelen II.1, 1°, II.9, II.10, II.45, III.2, 1°, III.19, III.20 en III.81, van artikel 22 van de Grondwet, al dan niet in samenhang gelezen met artikel 8 van het Europees Verdrag voor de rechten van de mens.

De beperking van het recht op eerbiediging van het privéleven door de bestreden bepalingen zou volgens de verzoekende partijen buiten elke redelijke verhouding staan tot de belangen die de Vlaamse Gemeenschap beoogt te beschermen. Aan die belangen zou met minder verregaande middelen kunnen worden tegemoetgekomen. Het zou niet noodzakelijk zijn om een deelname aan een examen met het oog op het behalen van een getuigschrift basisonderwijs respectievelijk secundair onderwijs op te leggen, noch om bij het niet tijdig behalen ervan, in de verplichting te voorzien om de betrokken kinderen in het reguliere onderwijs in te schrijven. Aldus zou de decreetgever het recht op eerbiediging van het privéleven van de ouders en de kinderen, waartoe het recht op vrije keuze inzake onderwijs behoort, hebben geschonden.

B.31.2. Uit de uiteenzetting van het middel blijkt dat de grief enkel betrekking heeft op de verplichting tot deelname aan de examens en op de gevolgen in geval van niet-slagen, zodat het middel enkel ontvankelijk is in zoverre het tegen de artikelen II.10 en III.20 is gericht. Het Hof beperkt zijn onderzoek tot die bepalingen.

B.32.1. Artikel 22 van de Grondwet bepaalt :

« Ieder heeft recht op eerbiediging van zijn privé-leven en zijn gezinsleven, behoudens in de gevallen en onder de voorwaarden door de wet bepaald.

De wet, het decreet of de in artikel 134 bedoelde regel waarborgen de bescherming van dat recht ».

Artikel 8 van het Europees Verdrag voor de rechten van de mens bepaalt :

« 1. Eenieder heeft recht op eerbiediging van zijn privé leven, zijn gezinsleven, zijn huis en zijn briefwisseling.

2. Geen inmenging van enig openbaar gezag is toegestaan met betrekking tot de uitoefening van dit recht dan voor zover bij de wet is voorzien en in een democratische samenleving nodig is in het belang van 's lands veiligheid, de openbare veiligheid, of het economisch welzijn van het land, de bescherming van de openbare orde en het voorkomen van strafbare feiten, de bescherming van de gezondheid of de goede zeden, of voor de bescherming van de rechten en vrijheden van anderen ».

Uit de parlementaire voorbereiding van artikel 22 van de Grondwet blijkt dat de Grondwetgever een zo groot mogelijke concordantie heeft willen nastreven met artikel 8 van het Europees Verdrag voor de rechten van de mens (*Parl. St.*, Kamer, 1992-1993, nr. 997/5, p. 2).

B.32.2. Het recht op de eerbiediging van het privéleven en het gezinsleven, zoals het door de voormelde bepalingen wordt gewaarborgd, heeft als essentieel doel de personen te beschermen tegen inmengingen in hun privéleven en hun gezinsleven.

Artikel 22, eerste lid, van de Grondwet en artikel 8 van het Europees Verdrag voor de rechten van de mens sluiten een overheidsinmenging in het recht op eerbiediging van het privéleven niet uit, maar vereisen dat zij wordt toegestaan door een voldoende precieze

wettelijke bepaling, dat zij beantwoordt aan een dwingende maatschappelijke behoefte en dat zij evenredig is met de daarmee nagestreefde wettige doelstelling. Die bepalingen houden voor de overheid bovendien de positieve verplichting in om maatregelen te nemen die een daadwerkelijke eerbiediging van het privéleven en het gezinsleven verzekeren, zelfs in de sfeer van de onderlinge verhoudingen tussen individuen (EHRM, 27 oktober 1994, *Kroon e.a. t. Nederland*, § 31; grote kamer, 12 oktober 2013, *Söderman t. Zweden*, § 78).

B.32.3. De decreetgever beschikt bij de uitwerking van een regeling die een overheidsinmenging in het privéleven inhoudt, over een appreciatiemarge om rekening te houden met een billijk evenwicht tussen de tegenstrijdige belangen van het individu en de samenleving in haar geheel (EHRM, 26 mei 1994, *Keegan t. Ierland*, § 49; 27 oktober 1994, *Kroon e.a. t. Nederland*, § 31; 2 juni 2005, *Znamenskaya t. Rusland*, § 28; 24 november 2005, *Shofman t. Rusland*, § 34; 20 december 2007, *Phinikaridou t. Cyprus*, §§ 51 tot 53; 25 februari 2014, *Ostace t. Roemenië*, § 33).

Die appreciatiemarge van de decreetgever is evenwel niet onbegrensd: opdat een wettelijke regeling verenigbaar is met het recht op eerbiediging van het privéleven, moet worden nagegaan of de decreetgever een billijk evenwicht heeft gevonden tussen alle rechten en belangen die in het geding zijn.

B.33.1. Zowel de verzoekende partijen als de Vlaamse Regering verwijzen naar de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens waarbij dat Hof heeft geoordeeld dat artikel 2 van het Eerste Aanvullend Protocol bij het Europees Verdrag voor de rechten van de mens, waarbij het recht op onderwijs wordt gewaarborgd, dient te worden gelezen in het licht van de artikelen 8, 9 en 10 van dat Verdrag.

B.33.2. Het Europees Hof heeft dienaangaande geoordeeld :

« 52. [...] De eerste twee zinnen van artikel 2 [van het Eerste Aanvullend Protocol bij het Europees Verdrag voor de rechten van de mens] dienen derhalve niet alleen te worden gelezen in het licht van elkaar, maar ook, met name, in het licht van de artikelen 8, 9 en 10 [...] van het Verdrag, waarin het recht is verankerd van eenieder, met inbegrip van de ouders en de kinderen, op ‘ eerbiediging van zijn privéleven, zijn gezinsleven ’, op ‘ vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst ’ en op ‘ vrijheid om inlichtingen of denkbeelden te ontvangen of door te geven ’.

53. Uit het voorgaande punt vloeit in de eerste plaats voort dat de definitie en de regeling van het leerprogramma in beginsel vallen onder de bevoegdheid van de verdragsluitende Staten. Het betreft in ruime mate een probleem van opportuniteit waarover het Hof zich niet moet uitspreken en waarvan de oplossing op rechtmatige wijze kan variëren naar gelang van het land en de tijd. In het bijzonder belet de tweede zin van artikel 2 van het Protocol [...] de Staten niet om informatie of kennis met, al dan niet rechtstreeks, een religieus of filosofisch karakter door middel van onderwijs of opvoeding te verspreiden. Zij staat zelfs de ouders niet toe zich te verzetten tegen de integratie van een dergelijk onderwijs of een dergelijke opvoeding in het schoolprogramma, zo niet zou elk geïnstitutionaliseerd onderwijs het risico lopen onwerkbaar te zijn. Het lijkt immers zeer moeilijk dat tal van op school onderwezen disciplines van dichtbij of van ver geen filosofische inslag of filosofische gevolgen hebben. Hetzelfde geldt voor het religieuze karakter, indien rekening wordt gehouden met het bestaan van godsdiensten die een zeer ruim dogmatisch en moreel geheel vormen dat een antwoord biedt of kan bieden op elke vraag van filosofische, kosmologische of ethische aard.

De tweede zin van artikel 2 [...] impliceert daarentegen dat de Staat, door zich te kwijten van de taken die hij inzake opvoeding en onderwijs op zich heeft genomen, erover waakt dat de in het programma opgenomen informatie en kennis op objectieve, kritische en pluralistische wijze worden verspreid. Hij verbiedt hem een doel van indoctrinatie na te streven dat zo kan worden beschouwd dat het de religieuze en filosofische overtuigingen van de ouders niet in acht neemt. Die grens mag niet worden overschreden.

Een dergelijke interpretatie is verenigbaar met zowel de eerste zin van artikel 2 van het Protocol [...], als de artikelen 8 tot 10 [...] van het Verdrag en de algemene geest ervan, ertoe strekkende de idealen en waarden van een democratische maatschappij te vrijwaren en te bevorderen » (EHRM, 7 december 1976, *Kjeldsen, Busk Madsen en Pedersen t. Denemarken*, §§ 52 en 53).

B.34.1. In B.15 heeft het Hof geoordeeld dat de bestreden artikelen II.10 en III.20 de vrijheid van onderwijs niet schenden op grond van, onder meer, de overwegingen dat het recht op onderwijs van het kind de keuzevrijheid van de ouders op het vlak van het onderwijs dat zij aan het leerplichtige kind wensen te verstrekken, kan beperken (B.11.2); dat de verplichte examens de ouders in staat stellen het niveau van het onderwijs dat zij verstrekken of laten verstrekken te evalueren en eventueel aan te passen (B.14.2); dat de bestreden bepalingen het niet mogelijk maken de verstrekkers van huisonderwijs een leerplan op te leggen (B.14.3 en B.26.2); dat de beoordeling van het onderwijsniveau via de examencommissie rekening dient te houden met de pedagogische methoden, alsook met de ideologische, filosofische of religieuze opvattingen van de ouders, op voorwaarde dat die methodes en opvattingen niet indruisen tegen het recht van het kind op onderwijs met naleving van de fundamentele vrijheden en rechten en geen afbreuk doen aan de kwaliteit van het onderwijs, noch aan het te bereiken onderwijsniveau (B.14.3); dat het in overeenstemming is zowel met het doel dat erin bestaat het recht op onderwijs van iedere leerplichtige te

waarborgen, als het belang van de betrokken leerplichtige in voorkomend geval in een verandering van onderwijstype te voorzien door zijn verplichte inschrijving in een in de artikelen II.10 en III.20 vermelde onderwijsinrichting of vormingscentrum (B.14.4).

B.34.2. Bovendien kan uit de bestreden artikelen II.10 en III.20 geenszins worden afgeleid dat de verstrekkers van huisonderwijs ertoe zouden zijn verplicht de ideologische, filosofische of religieuze inspiratie die hun onderwijs kenmerkt, op te geven. Die bepalingen ontnemen de ouders evenmin het recht om hun leerplichtige kinderen onderwijs te laten volgen dat met hun overtuiging overeenstemt. Door de bestreden bepalingen aan te nemen beoogt de decreetgever, zoals in B.3 is vermeld, de kwaliteit van het huisonderwijs te waarborgen, inzonderheid ter bescherming van het recht van de leerplichtige kinderen op kwalitatief onderwijs.

B.34.3. Uit het voorgaande volgt dat de decreetgever, binnen de appreciatiemarge waarover hij beschikt, maatregelen heeft genomen die, zoals in de in B.33.2 vermelde rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens, niet onverenigbaar zijn met het recht op eerbiediging van het privéleven, zodat hij een billijk evenwicht heeft gevonden tussen alle rechten en belangen die in het geding zijn.

B.35. De bestreden artikelen II.10 en III.20 schenden het recht op eerbiediging van het privéleven niet.

Het middel is niet gegrond.

Wat de vrijheid van eredienst en van meningsuiting betreft

B.36.1. Het vierde middel dat door de verzoekende partijen in de zaak nr. 5756 wordt aangevoerd, is afgeleid uit de schending van de vrijheid van eredienst en van meningsuiting.

De artikelen II.1, 1°, II.9, II.10, II.45, III.2, 1°, III.19, III.20 en III.81 zouden een schending inhouden van artikel 19 van de Grondwet, al dan niet in samenhang gelezen met artikel 24, § 3, van de Grondwet, met de artikelen 9 en 10 van het Europees Verdrag voor de rechten van de mens, met artikel 2 van het Eerste Aanvullend Protocol bij dat Verdrag, met

artikel 18 van het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten en met artikel 14 van het Verdrag inzake de rechten van het kind.

Volgens de verzoekende partijen zouden de rechten van de ouders en van de kinderen om hun godsdienst te belijden volgens het joods-orthodoxe geloof zijn geschonden, doordat de bestreden regeling de verplichting oplegt om, enerzijds, de betrokken kinderen voor deelname aan de examens van de examencommissie van de Vlaamse Gemeenschap in te schrijven en, anderzijds, hen in een school van het reguliere onderwijsnet in te schrijven, indien zij niet binnen het vooropgestelde tijds kader voor die examens zouden slagen. Ten aanzien van de verzoekende verenigingen zou het recht worden geschonden om de schoolgaande kinderen van de joods-orthodoxe leefgemeenschap voor te bereiden op een leven als gelovige, joods-orthodoxe Jood.

B.36.2. Uit de uiteenzetting van het middel blijkt dat de grief enkel betrekking heeft op de verplichting tot deelname aan de examens van de examencommissie en op de gevolgen in geval van niet-slagen, zodat het middel enkel ontvankelijk is in zoverre het tegen de artikelen II.10 en III.20 is gericht. Het Hof beperkt zijn onderzoek tot die bepalingen.

B.37. Artikel 19 van de Grondwet bepaalt :

« De vrijheid van eredienst, de vrije openbare uitoefening ervan, alsmede de vrijheid om op elk gebied zijn mening te uiten, zijn gewaarborgd, behoudens bestraffing van de misdrijven die ter gelegenheid van het gebruikmaken van die vrijheden worden gepleegd ».

Artikel 9 van het Europees Verdrag voor de rechten van de mens bepaalt :

« 1. Eenieder heeft recht op vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst; dit recht omvat tevens de vrijheid om van godsdienst of overtuiging te veranderen, alsmede de vrijheid hetzij alleen, hetzij met anderen, zowel in het openbaar als in zijn particuliere leven zijn godsdienst of overtuiging te belijden door de eredienst, door het onderwijzen ervan, door de praktische toepassing ervan en het onderhouden van de geboden en voorschriften.

2. De vrijheid van godsdienst of overtuiging te belijden kan aan geen andere beperkingen zijn onderworpen dan die welke bij de wet zijn voorzien, en die in een democratische samenleving nodig zijn voor de openbare orde, gezondheid of zedelijkheid of de bescherming van de rechten en vrijheden van anderen ».

Artikel 10 van het Europees Verdrag voor de rechten van de mens bepaalt :

« 1. Eenieder heeft recht op vrijheid van meningsuiting. Dit recht omvat de vrijheid een mening te koesteren en de vrijheid om inlichtingen of denkbeelden te ontvangen of door te geven, zonder inmenging van overheidswege en ongeacht grenzen. Dit artikel belet niet dat Staten radio-omroep-, bioscoop- of televisie-ondernemingen kunnen onderwerpen aan een systeem van vergunningen.

2. Daar de uitoefening van deze vrijheden plichten en verantwoordelijkheden met zich brengt, kan zij worden onderworpen aan bepaalde formaliteiten, voorwaarden, beperkingen of sancties, welke bij de wet worden voorzien en die in een democratische samenleving nodig zijn in het belang van 's lands veiligheid, de bescherming van de openbare orde en het voorkomen van strafbare feiten, de bescherming van de gezondheid of de goede zeden, de bescherming van de goede naam of de rechten van anderen om de verspreiding van vertrouwelijke mededelingen te voorkomen of om het gezag en de onpartijdigheid van de rechterlijke macht te waarborgen ».

Artikel 18 van het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten bepaalt :

« 1. Een ieder heeft het recht op vrijheid van denken, geweten en godsdienst. Dit recht omvat tevens de vrijheid een zelf gekozen godsdienst of overtuiging te hebben of te aanvaarden, alsmede de vrijheid hetzij alleen, hetzij met anderen, zowel in het openbaar als in zijn particuliere leven zijn godsdienst of overtuiging tot uiting te brengen door de eredienst, het onderhouden van de geboden en voorschriften, door praktische toepassing en het onderwijzen ervan.

2. Op niemand mag dwang worden uitgeoefend die een belemmering zou betekenen van zijn vrijheid een door hemzelf gekozen godsdienst of overtuiging te hebben of te aanvaarden.

3. De vrijheid van een ieder zijn godsdienst of overtuiging tot uiting te brengen kan slechts in die mate worden beperkt als wordt voorgeschreven door de wet en noodzakelijk is ter bescherming van de openbare veiligheid, de orde, de volksgezondheid, de goede zeden of de fundamentele rechten en vrijheden van anderen.

4. De Staten die partij zijn bij dit Verdrag verbinden zich de vrijheid te eerbiedigen van ouders of wettige voogden, de godsdienstige en morele opvoeding van hun kinderen of pupillen overeenkomstig hun eigen overtuiging te verzekeren ».

Artikel 14 van het Verdrag inzake de rechten van het kind bepaalt :

« 1. De Staten die partij zijn, eerbiedigen het recht van het kind op vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst.

2. De Staten die partij zijn, eerbiedigen de rechten en plichten van de ouders en, indien van toepassing, van de wettige voogden, om het kind te leiden in de uitoefening van zijn of haar recht op een wijze die verenigbaar is met de zich ontwikkelende vermogens van het kind.

3. De vrijheid van eenieder zijn godsdienst of levensovertuiging tot uiting te brengen kan slechts in die mate worden beperkt als wordt voorgeschreven door de wet en noodzakelijk is ter bescherming van de openbare veiligheid, de openbare orde, de volksgezondheid of de goede zeden, of van de fundamentele rechten en vrijheden van anderen ».

B.38.1. Artikel 19 van de Grondwet en artikel 9 van het Europees Verdrag voor de rechten van de mens waarborgen de vrijheid van eredienst en het daaruit voortvloeiende verbod van inmenging.

B.38.2. De vrijheid van eredienst impliceert de vrijheid om zijn individuele geloofsovertuiging te uiten, in besloten kring of op collectieve wijze, in het openbaar en samen met geloofsgenoten (EHRM, 26 oktober 2000, *Hassan en Tchaouch* t. Bulgarije, § 60).

De godsdienstige gemeenschappen bestaan traditioneel in de vorm van een georganiseerde structuur. De deelname aan het leven van een dergelijke gemeenschap is een uiting van de godsdienst, die de bescherming van artikel 9 van het Europees Verdrag voor de rechten van de mens geniet.

De godsdienstige gemeenschappen moeten zich dus vrij kunnen vormen en organiseren, zonder dat de wetgever in beginsel gemachtigd is om ter zake op te treden.

B.38.3. De Staat moet zich niet uitspreken over de legitimiteit van de geloofsovertuigingen of over de wijze waarop die worden geuit (EHRM, 26 september 1996, *Manoussakis e.a.* t. Griekenland, § 47; 26 oktober 2000, *Hassan en Tchaouch* t. Bulgarije, § 78; 9 oktober 2007, *Hasan en Eylem Zengin* t. Turkije, § 54).

B.39.1. Uit de in B.33.2 geciteerde rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens blijkt dat artikel 2 van het Eerste Aanvullend Protocol bij het Europees Verdrag voor de rechten van de mens, waarbij het recht op onderwijs wordt gewaarborgd, dient te worden gelezen in het licht, niet alleen van artikel 8, waarbij het recht op eerbiediging van het privéleven en het gezinsleven wordt gewaarborgd, maar ook van de artikelen 9 en 10 van dat Verdrag, waarbij het recht op vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst respectievelijk het recht op vrijheid van meningsuiting wordt gewaarborgd.

B.39.2. In B.11.2 is reeds verwezen naar de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens, waarbij dat Hof van oordeel was dat, wanneer de rechten van de ouders, in plaats van het recht van het kind op onderwijs te versterken, met dat recht in conflict komen, de belangen van het kind primeren.

Bij zijn beslissing van 11 september 2006 heeft het Europees Hof voor de Rechten van de Mens geoordeeld :

« Bovendien moet de tweede zin van artikel 2 worden gelezen in samenhang met de eerste, waarin het recht van eenieder op onderwijs is verankerd. Op dat fundamentele recht is het recht van de ouders op de eerbiediging van hun godsdienstige en filosofische overtuigingen geënt (*B.N. en S.N. t. Zweden*, voormelde beslissing). Bijgevolg en gelet op het feit dat artikel 2 van het Eerste Aanvullend Protocol in zijn geheel wordt gedomineerd door de eerste zin ervan, dienen alleen die overtuigingen van de ouders te worden beschermd die geen afbreuk doen aan het recht van het kind op onderwijs (*Campbell en Cosans t. Verenigd Koninkrijk*, 25 februari 1982, § 36, reeks A nr. 48). De ouders zouden met andere woorden, onder het voorwendsel van hun overtuigingen, het recht van het kind op onderwijs niet kunnen schenden (*B.N. en S.N. t. Zweden*, voormelde beslissing, en *Leuffen t. Duitsland*, nr. 19844/92, beslissing van de Commissie van 9 juli 1992, niet bekendgemaakt).

[...]

Het recht op onderwijs, gewaarborgd bij artikel 2 van het Eerste Aanvullend Protocol, vereist vanwege de aard zelf ervan een reglementering door de Staat, reglementering die in de tijd en in de ruimte kan variëren naar gelang van de behoeften en de middelen van de gemeenschap en van de individuen (Zaak ‘ met betrekking tot sommige aspecten van het taalstelsel van het onderwijs in België ’ t. België, 23 juli 1968, p. 32, § 5, reeks A nr. 6). Hieruit volgt dat artikel 2 van het Eerste Aanvullend Protocol voor de Staat het recht impliceert een verplichte scholing in te voeren, ongeacht of die plaatsheeft in de publieke scholen of door middel van kwalitatieve particuliere lessen (*Familie H. t. Verenigd Koninkrijk*, nr. 10233/83, beslissing van de Commissie van 6 maart 1984, Beslissingen en verslagen 37, pp. 109 en 112; *B.N. en S.N. t. Zweden*, voormelde beslissing, en *Leuffen*, voormelde beslissing). In dat opzicht merkt het Hof op dat er geen enkele consensus lijkt te bestaan tussen de verdragsluitende Staten wat betreft het verplicht volgen van onderwijs in de lagere school. Terwijl sommige landen het thuisonderwijs toestaan, leggen andere het volgen van onderwijs in publieke of privé-instellingen op » (EHRM, beslissing, 11 september 2006, *Fritz Konrad en anderen t. Duitsland*; zie ook : beslissing, 13 september 2011, *Willi, Anna en David Dojan en anderen t. Duitsland*).

B.40. De bestreden bepalingen, die passen in het kader van de legitieme doelstelling van de decreetgever om de kwaliteit van het huisonderwijs te waarborgen, hebben noch tot doel noch tot gevolg de vrijheid van eredienst te regelen. Zij verplichten de verzoekende partijen geenszins ertoe af te zien van hun keuze om huisonderwijs te verstrekken dat bij hun religieuze opvattingen aansluit. Ten aanzien van de verzoekende vzw's houden de bestreden

maatregelen evenmin een inbreuk in op hun recht om de schoolgaande kinderen van de joods-orthodoxe leefgemeenschap voor te bereiden op een leven als gelovige, joods-orthodoxe Jood.

B.41.1. In de context van het onderwijs vormt de vrijheid van meningsuiting, gewaarborgd bij artikel 19 van de Grondwet, een aspect van de actieve vrijheid van onderwijs, opgevat als de vrijheid om onderwijs te verstrekken volgens zijn ideologische, filosofische en religieuze opvattingen.

Zoals de actieve vrijheid van onderwijs, is die vrijheid van meningsuiting in het onderwijs evenwel niet absoluut; zij moet zich immers verzoenen met het recht op onderwijs van de kinderen en met het doel de geest van de kinderen open te stellen voor het pluralisme en de verdraagzaamheid, die essentieel zijn voor de democratie.

B.41.2. De bestreden bepalingen tasten noch de vrijheid van meningsuiting, noch de actieve vrijheid van onderwijs aan. Uit die bepalingen kan geenszins worden afgeleid dat de verzoekende verenigingen op enigerlei wijze zouden worden verhinderd om eigen privéscholen, steunend op hun religieuze en pedagogische opvattingen, op te richten of in stand te houden. Het feit dat sommige verzoekende verenigingen eventueel met organisatorische problemen zouden kunnen worden geconfronteerd, maakt de bestreden maatregel niet onevenredig met de door de decreetgever nagestreefde doelstelling, temeer nu dergelijke problemen - gesteld dat zij zich zouden voordoen - niet opwegen tegen het recht op onderwijs van de betrokken leerplichtige.

B.42.1. De toetsing aan artikel 19 van de Grondwet, in samenhang gelezen met artikel 24, § 3, van de Grondwet, met artikel 18 van het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten en met artikel 14 van het Verdrag inzake de rechten van het kind, leidt niet tot een andere conclusie.

B.42.2. Overigens erkennen de Staten die partij zijn bij het Verdrag inzake de rechten van het kind, « het recht van het kind op onderwijs » (artikel 28, lid 1) en komen zij overeen dat het onderwijs aan het kind dient te zijn gericht op de verwezenlijking van de in artikel 29, lid 1, van dat Verdrag vermelde doelstellingen. Krachtens artikel 4 van hetzelfde Verdrag

nemen de Staten die partij zijn « alle passende wettelijke [...] maatregelen om de in dit Verdrag erkende rechten te verwezenlijken ».

De bestreden bepalingen liggen in het verlengde van de artikelen 4, 28, lid 1, en 29, lid 1, van het Verdrag inzake de rechten van het kind, vermits, zoals in B.17.1 is vastgesteld, de bestreden regeling precies werd ingevoerd om het recht van de leerplichtigen op een kwalitatief onderwijs te waarborgen.

B.43. De bestreden artikelen II.10 en III.20 schenden de vrijheid van erediens en van meningsuiting niet.

Het middel is niet gegrond.

Wat de vrijheid van vereniging betreft

B.44.1. Het vijfde middel dat door de verzoekende partijen in de zaak nr. 5756 wordt aangevoerd, is afgeleid uit de schending van de vrijheid van vereniging.

De bestreden artikelen II.1, 1°, II.10, II.45, III.2, 1°, III.20 en III.81 zouden een schending inhouden van artikel 27 van de Grondwet, al dan niet in samenhang gelezen met artikel 11 van het Europees Verdrag voor de rechten van de mens.

Door aan de ouders van de leerplichtigen die een privéschool bezoeken, de verplichting op te leggen hun kinderen in een erkende, gesubsidieerde of door de overheid gefinancierde onderwijsinstelling in te schrijven, wanneer die kinderen niet tijdig een getuigschrift basisonderwijs respectievelijk secundair onderwijs behalen, zouden de bestreden bepalingen de vrijheid van vereniging schenden : de verwezenlijking van het maatschappelijk doel van de verzoekende verenigingen zou onmogelijk worden gemaakt, minstens zeer ernstig worden bemoeilijkt. Voor die inperking van de vrijheid van vereniging zou volgens de verzoekende partijen geen redelijke verantwoording bestaan.

B.44.2. Uit de uiteenzetting van het middel blijkt dat de grief enkel betrekking heeft op de verplichting om, in voorkomend geval, de leerplichtigen in het erkende, gesubsidieerde of

door de overheid gefinancierde onderwijs in te schrijven, zodat het middel enkel ontvankelijk is in zoverre het tegen de artikelen II.10 en III.20 is gericht. Het Hof beperkt zijn onderzoek tot die bepalingen.

B.45. Artikel 27 van de Grondwet bepaalt :

« De Belgen hebben het recht van vereniging; dit recht kan niet aan enige preventieve maatregel worden onderworpen ».

Artikel 11 van het Europees Verdrag voor de rechten van de mens bepaalt :

« 1. Eenieder heeft recht op vrijheid van vreedzame vergadering en op vrijheid van vereniging, met inbegrip van het recht om vakverenigingen op te richten en zich bij vakverenigingen aan te sluiten voor de bescherming van zijn belangen.

2. De uitoefening van deze rechten kan aan geen andere beperkingen worden onderworpen dan die welke bij de wet zijn voorzien en die in een democratische samenleving nodig zijn in het belang van 's lands veiligheid, de openbare veiligheid, de bescherming van de openbare orde en het voorkomen van strafbare feiten, voor de bescherming van de gezondheid of de goede zeden, of de bescherming van de rechten en vrijheden van anderen. Dit artikel verbiedt niet, dat wettige beperkingen worden aangebracht in de uitoefening van deze rechten door leden van de gewapende macht, van de politie of van het ambtelijk apparaat van de Staat ».

B.46.1. Artikel 27 van de Grondwet erkent het recht om zich te verenigen, alsook het recht om zich niet te verenigen, en verbiedt dat recht aan preventieve maatregelen te onderwerpen.

Wanneer een verdragsbepaling die België bindt, een draagwijdte heeft die analoog is aan die van een aangevoerde grondwetsbepaling, vormen de waarborgen vervat in die verdragsbepaling een onlosmakelijk geheel met de waarborgen die in de betrokken grondwetsbepaling zijn opgenomen.

Om de draagwijdte van de vrijheid van vereniging, gewaarborgd door artikel 27 van de Grondwet, te bepalen, dient derhalve ook rekening te worden gehouden met onder meer artikel 11 van het Europees Verdrag voor de rechten van de mens.

B.46.2. De bestreden bepalingen, die passen in het kader van de legitieme doelstelling van de decreetgever om de kwaliteit van het huisonderwijs te waarborgen, hebben noch tot doel noch tot gevolg de vrijheid van vereniging van de adressaten ervan te regelen. Zij verhinderen geenszins dat de verzoekende verenigingen hun activiteiten kunnen voortzetten ter verwezenlijking van hun maatschappelijk doel.

De bestreden bepalingen houden geen enkele beperking aan de vrijheid van vereniging van de verzoekende partijen in.

B.47. De bestreden artikelen II.10 en III.20 schenden de vrijheid van vereniging niet.

Het middel is niet gegrond.

Wat het recht op culturele en maatschappelijke ontplooiing betreft

B.48.1. Het zesde middel dat door de verzoekende partijen in de zaak nr. 5756 wordt aangevoerd, is afgeleid uit de schending van het recht op culturele en maatschappelijke ontplooiing.

De artikelen II.1, 1°, II.10, II.45, III.2, 1°, III.20 en III.81 zouden een schending inhouden van artikel 23, derde lid, 5°, van de Grondwet, al dan niet in samenhang gelezen met artikel 27 van het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten, doordat aan de ouders van de leerplichtige kinderen die een privéschool uit het niet-reguliere onderwijs bezoeken, de verplichting wordt opgelegd hun kinderen voor de examens van de examencommissie van de Vlaamse Gemeenschap in te schrijven en hen in een erkende, gesubsidieerde of gefinancierde onderwijsinstelling in te schrijven, wanneer die kinderen niet tijdig een getuigschrift basisonderwijs respectievelijk secundair onderwijs behalen.

B.48.2. Uit de uiteenzetting van het middel blijkt dat de grief enkel betrekking heeft op de verplichting tot deelname aan de examens van de examencommissie en op de gevolgen in geval van niet-slagen, zodat het middel enkel ontvankelijk is in zoverre het tegen de artikelen II.10 en III.20 is gericht. Het Hof beperkt zijn onderzoek tot die bepalingen.

B.49. Artikel 23 van de Grondwet bepaalt :

« Ieder heeft het recht een menswaardig leven te leiden.

Daartoe waarborgen de wet, het decreet of de in artikel 134 bedoelde regel, rekening houdend met de overeenkomstige plichten, de economische, sociale en culturele rechten, waarvan ze de voorwaarden voor de uitoefening bepalen.

Die rechten omvatten inzonderheid :

[...]

5° het recht op culturele en maatschappelijke ontplooiing;

[...] ».

Artikel 27 van het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten bepaalt :

« In Staten waar zich etnische, godsdienstige of linguïstische minderheden bevinden, mag aan personen die tot die minderheden behoren niet het recht worden ontzegd, in gemeenschap met de andere leden van hun groep, hun eigen cultuur te beleven, hun eigen godsdienst te belijden en in de praktijk toe te passen, of zich van hun eigen taal te bedienen ».

B.50.1. Krachtens artikel 23 van de Grondwet heeft ieder het recht een menswaardig leven te leiden en waarborgen de wetgevers daartoe, rekening houdend met de overeenkomstige plichten, de economische, sociale en culturele rechten waarvan ze de voorwaarden voor de uitoefening bepalen. Die rechten omvatten onder meer het recht op culturele en maatschappelijke ontplooiing.

Artikel 27 van het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten heeft betrekking op de bescherming van personen behorende tot etnische, religieuze en linguïstische minderheden en verbiedt de verdragsstaten onder meer aan die personen het recht te ontzeggen om in gemeenschap met de andere leden van hun groep hun eigen cultuur te beleven.

B.50.2. De bestreden bepalingen ontzeggen de verzoekende partijen niet het recht om in gemeenschap met de andere leden van hun groep hun eigen cultuur te beleven.

Ze ontzeggen hun evenmin het recht om religieus geïnspireerd onderwijs te verstrekken of te laten volgen waarin de culturele aspecten van de joods-orthodoxe gemeenschap aan bod komen.

Overigens strekken de bestreden bepalingen geenszins ertoe de verzoekende partijen anders te behandelen dan de andere adressaten ervan.

B.51. De bestreden artikelen II.10 en III.20 schenden het recht op culturele en maatschappelijke ontplooiing niet.

Het middel is niet gegrond.

Om die redenen,

het Hof

- vernietigt artikel III.81, eerste lid, van het decreet van de Vlaamse Gemeenschap van 19 juli 2013 betreffende het Onderwijs XXIII, in zoverre het voorziet in de inwerkingtreding, op 1 september 2013, van artikel III.20 van dat decreet, waarbij in de Codex Secundair Onderwijs een artikel 110/30, § 1, wordt ingevoegd;

- verwerpt de beroepen voor het overige.

Aldus gewezen in het Nederlands, het Frans en het Duits, overeenkomstig artikel 65 van de bijzondere wet van 6 januari 1989 op het Grondwettelijk Hof, op 8 mei 2014.

De griffier,

De voorzitter,

P.-Y. Dutilleux

A. Alen